

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Institutionen för stad och land

Lekbar, lärbar, hållbar

Att utforma ett dialogverktyg för kvalitets-
bedömning och utveckling av förskolegårdar

Ruth Boberg & Elsa Bergebo
Avdelningen för landskapsarkitektur
Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet, 30 hp
Uppsala 2018

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2018 Ruth Boberg & Elsa Bergebo, e-post: ruth.ee.boberg@gmail.com, elsa.bergebo@gmail.com

Titel på svenska: Lekbar, lärbar, hållbar - att utforma ett dialogverktyg för kvalitetsbedömning och utveckling av förskolegårdar

Title in English: Playable, learnable, sustainable - to design a tool for dialogue, for quality assessment and development of pre-school yards

Handledare: Petter Åkerblom, institutionen för stad och land

Examinator: Kerstin Nordin, institutionen för stad och land

Biträdande examinator: Anna Robling, institutionen för stad och land

Upphovsrätt: Foton och illustrationer av författarna om inget annat anges. Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsman.

Originalformat: A4

Nyckelord: dialog, förskolegård, friyta, planeringsverktyg, barn, pre-school yard, analysis

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Tack!

Stort tack till projektgruppen för Hållbara Utemiljöer i Nacka och för att vi har fått delta och inspireras av erat arbete. Vi vill också tacka Torbjörn Wrange, Emma Crawley, Maria Littke, Åsa Wilke med flera, som ställt upp med tid för våra frågor och funderingar kring planering, utformning och användning av utemiljöer kring förskolor. Vi vill även rikta ett tack till examinatorerna Kerstin Nordin och Anna Robling för värdefull feedback på examensarbetet. Till sist vill vi tacka Petter Åkerblom för handledning och bidrag med stor entusiasm under resan.

SAMMANFATTNING

Det här är ett examensarbete inom landskapsarkitektur. I uppsatsen återges processen att utveckla en verktygsprototyp som ska användas för att diskutera och bedöma kvalitet på förskolegårdar. Verktuget har getts namnet Lekbar, Lärbar, Hållbar och förkortas LLH.

Utomhuslek har visat sig vara viktig för barns utveckling. Men då städerna förtätas återstår färre allmänna platser där barn kan vistas på sina egna villkor. Därmed ställs högre krav på skol- och förskolegårdar att fylla barns behov. För att möta nya krav och omständigheter lanserade Boverket år 2015 ett allmänt råd (BFS 2015:1) som ska specificera de lagkrav som ställs på kvalitet i utemiljön kring skola och förskola. Även en vägledning publicerades som ska tjäna till kunskap och inspiration kring hur barns utemiljöer kan planeras, utformas, skötas och förvaltas. Dessa åtgärder blev startskottet för flera svenska kommuner att bearbeta nationella mål och riktlinjer till lokala förutsättningar. Examensarbetet har tagit avstamp i det arbete som sker inom Nacka kommuns projekt Hållbara Utemiljöer där en av målsättningarna är att utveckla ett lokalt anpassat planeringsverktyg. Utvecklingen av verktygsprototypen LLH redovisas i fem steg. I varje steg dras slutsatser som leder vidare i processen.

Steg 1: Utvärdering och test av befintliga verktyg blev till underlag för ett program för utveckling av ett nytt verktyg.

Steg 2: En litteraturgenomgång för att ta reda på vad forskningen visat vara viktiga funktioner och kvaliteter på förskolegårdar. Detta ledde till 13 begrepp som utgjorde grund för LLH.

Steg 3: Tankar och idéer testades och sattes ihop till en verktygsprototyp i form av en matris med påståenden om förskolegården för användare att ta ställning till samt en vägledning som förklarar bakomliggande forskning och ställningstaganden.

Steg 4: Verktygsprototypen utvärderades genom en workshop.

Steg 5: Utfallet av workshopen diskuterades utifrån det program för LLH som togs fram i steg 1. Det skedde också ett uppföljande möte med projektledarna för projektet Hållbara Utemiljöer där möjlig vidareutveckling av LLH diskuterades.

I diskussionskapitlet förs ett resonemang kring lärdomar från processen att ta fram en verktygsprototyp. Styrkor och svagheter i valet av metod och genomförande av processen diskuteras utifrån de fem stegen som utgjorde examensarbetet. Vi diskuterar också det ansvar vi har som upphovsmakare till LLH och vår önskan om att få vara en del av processen att vidareutveckla verktygsprototypen.

SUMMARY

This is a master thesis in landscape architecture. The essay reflects the process of developing a tool, to discuss and assess aspects of quality in pre-school yards. The tool developed during the thesis is called *Lekbar, Lärbar, Hållbar* (in English, *Playable, Learnable, Sustainable*) and is shortened LLH.

INTRODUCTION

As public space for children is often decreased in other parts of the urban environment, higher demands are imposed to school yards and pre-school yards to meet children's needs. But even these areas have been diminished and sometimes even rationalized during the last decades.

To meet new needs, the Swedish national board of housing has prepared a general guidelines for school- and pre-school yards (BFS 2015:1) and a guide on how to plan, design and manage school- and pre-school yards (Boverket 2015). These actions became a starting point for several Swedish municipalities to adapt national guidelines to local conditions.

In Nacka municipality, a cross governmental project called Hållbara Utemiljöer (Eng. translation: Sustainable Outdoor Environments) has started. The project aims to improve the quality of children's outdoor spaces in pre-schools and schools. A challenge for the project is to agree on a common language and a consensus on quality. The different perspectives and knowledge of the actors must be utilized to benefit the children. There is also a challenge in translating theoretical knowledge into practice.

AIM AND RESEARCH QUESTIONS

The purpose of the thesis is to design a tool prototype that can facilitate dialogue for a relevant discussion and assessment of quality in preschool outdoor environments.

The process has been based on the following research questions:

- What features has a tool that contributes to discussion about qualities and shortcomings in preschool outdoor spaces?
- How can the layout of the tool make it comprehensible and easy to use?

METHODOLOGY

The thesis has been implemented in five steps

Step 1 - tool evaluation

Step 2 - literature review

Step 3 - tool design

Step 4 - evaluation through workshop

Step 5 - reflection about future improvements

Theoretical method development

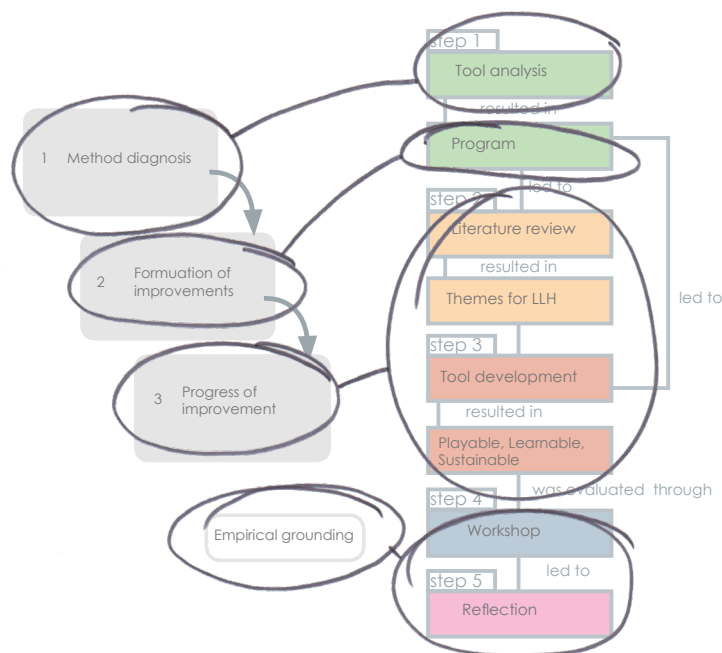
Göran Goldkuhl and Dan Fristedt (1994) are system scientists and has described methodology which is used to develop new methods, a meta method called SIMM. SIMM can be described in three steps as presented in the figure below. Göran Goldkuhl (1993) also describes empirical grounding as an important process to make the method more valid.

Interpretation and application of meta method

It has been necessary to reinterpret concepts to a new context of tool design for landscape architecture. The figure illustrates how the meta method is linked to the five steps that has formed the thesis.

Meta method SIMM

Five step process for our thesis

The structure of SIMM and the development of LLH has similarities. The illustration shows our perspective on the connection between the steps in SIMM and the development of LLH.

STEP 1

A tool analysis was conducted with the aim of gaining inspiration and to learn from existing tools that has been used to evaluate quality in children's outdoor environment. Information about the tools was gathered from texts. The tools was tested on a preschool yard. Strengths and weaknesses was identified in each tool. Based on our experiences from existing tools, a program for LLH was formulated. The examined tools are presented in the boxes below

Play value factor/Lekvärdesfaktor (Malmö stad 2011)

The tool was developed for Malmö municipality in 2011. It is also spread among other municipalities. The tool is used for quality assessment in preschool yards. Users will take stand on a number of statements that are scored.

Outdoor environment value/Utemiljövärde (Karlstads kommun 2016)

The tool is under development (2018) for Karlstad municipality. It is thought to be a digital tool for quality assessment of school and preschool yards where the user takes position on questions and statements about the outdoor environment and activities associated with it.

Assessing Outdoor Space for Children (Isaksson 2018)

The tool has been developed within a master course in environmental psychology at SLU in 2017, to compare quality in pre-school yards in Nacka municipality.

Checklist from the Swedish National Board of Housing/Boverkets checklista (Boverket 2017b)

The tool was published in 2017 together with a national initiative on school and preschool yard reparation. It is a checklist for school and pre-school yard inventory where the user must determine if a range och functions are presented, missed or wished for in the yard.

Program

Based on experiences from existing tools, the following program was formulated for LLH.

- Based on current research, the tool must point to important factors in children's outdoor environment, thus forming a basis for communication about the physical environment of preschool yards.
- The tool must clearly specify the roles and competencies required to perform analysis using the tool.
- The questions in the tool must be kernel formulated. It must be clear to the user how the question is to be interpreted. The questions must be linked to research and the Board's general council through reference management. Questions should be focused on functions rather than on specific solutions.
- In respect of each position requested in the tool, the performer must have enough information to provide an answer.
- The tool should be concise to make sense and palpability. Questions and explanatory texts must be clearly separated.
- The analysis result shall be divided into different themes instead of giving a total score. The result must be displayed visually with color as well as in a map.
- The tool should clearly demonstrate the strengths and weaknesses of the preschool yard. It must be possible to form a quick opinion.

STEP 2

A literature review was made based on concepts from the general council for school and preschool yards (BFS 2015:1). A snowball method was applied, starting in the guidance *Gör plats för barn och unga* (Make space for children and youth) (Boverket 2015) to find more references that could explain and specify concepts from the general council. From the research that appeared from the literature review, we formulated 13 concepts for LLH.

13 Themes

1. Area of outdoor space	8. Gathering spots
2. Connection between outdoor space and indoor activity	9. Lighting
3. Topography	10. Availability
4. Vegetation	11. Loose material
5. Sun and shadow conditions	12. Pedagogical activities
6. Zoning	13. Creative activities
7. Spatiality	

STEP 3

The content of the new tool prototype was generated by sketching, discussion and evaluation based on the program from previous steps. The content was put together in the tool prototype that we call Playable, Learnable, Sustainable (Lekbar, Lärbar, Hållbar, shortened LLH). LLH consists of a form and a guidance. Below is an example of one page from the form and one from the guidance.

Form

The method in LLH is to take stand for claims about a pre-school yard. The form consist of claims linked to the 13 concepts. The claims are coded in green, yellow and red depending on correlation with research on quality in outdoor space for children. Green means high correlation, yellow means medium and red means weak correlation.

Guidance

The guidance specifies the 13 concepts and the claims by presenting underlying research. It also presents how to use LLH.

FORM

Lekbar, Lärbar, Hållbar

Detta är ett dialogverktyg med syfte att användas vid utveckling av förskolegårdar. Det är tänkt att användas i samarbete mellan landskapsarkitekt, förskolepedagog och gårdens förvaltare. Analys med hjälp av verktyget genomförs på plats på förskolegården under den tid som förskolegården vanligtvis utnyttjas. Verktyget berör olika begrepp och under varje begrepp finns påståenden. Markera det påstående som stämmer bäst överens med den aktuella förskolegården. Färgkodningen ger en indikation om hur väl gården lever upp till kvalitetsenligt forskningsön. Resultatet ger ett underlag för att planera eventuella åtgärder. Lämna gärna förslag på åtgärder i kommentarsfältet. Den tillhörande vägledningen ger en förklaring till respektive begrepp och sammanfattar den bakomliggande forskningen. Det kan underlätta att ha med en karta över förskolegården att anteckna i och diskutera över.

FRIYTANS STORLEK		
Friytan är den yta som barnen självständigt kan utnyttja och fritt röra sig över under sin utestvistelse, utan avgränsande staket. Om gården är uppdelad mellan exempelvis olika avdelningar så får de olika delarna olika värden. Takterrass räknas inte till friyta, inte heller ytor för parkering, lastning och lossning eller förrådsbyggnader.	Friytans storlek är minst 3000 m ² men mindre än 40 m ² per barn.	Friytans storlek är minst 3000 m ² men mindre än 40 m ² per barn.
	eller	Friytans storlek är mellan 1200 och 3000 m ² men minst 40 m ² per barn.

Kommentar:

FRIYTANS ANSLUTNING TILL VERKSAMHETENS LOKALER		
Friytan finns i direkt anslutning till verksamhetens lokaler och det är möjligt att ta sig ut från flera av verksamhetens rum.	Friytan finns i direkt anslutning till verksamhetens lokaler men det finns endast en entré.	För att nå lekbar utemiljö måste förskolegruppen förflytta sig från förskolan. Barnen måste invänta personal för att kunna ta sig till friytan.

Kommentar:

TOPOGRAFI		
Med topografi menas höjdskillnader så som kullar, slänter och bergsknallar.		
Gården har en varierad topografi.	Gården är övervägande flack men har minst en höjd eller kulle.	Gården är övervägande flack, varierad topografi saknas.

Kommentar:

GUIDANCE

Sol och skugga

Solljus kan bidra till ett behagligt klimat i utomhusmiljön men kan också vara obehagligt att vistas i under den varmaste tiden på året. Solljus har hälsofördelar då det bidrar till att D-vitamin bildas i huden. Att vistas i solen i cirka 15-20 minuter ger den UV-strålning som barn behöver per dag för att kunna bilda tillräckligt med D-vitamin (kidscape u.ä.). Att utsättas för direkt och starkt solljus en längre stund ökar risken för att bränna sig, vilket i sin tur kan öka risken för hudcancer (Kidscape, u.ä.). Mycket vegetation på försko-

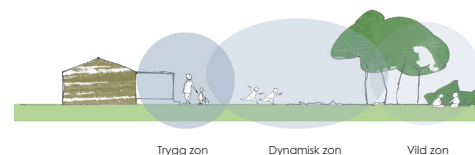
legårdar bidrar till en mer hälsosam nivå av UV-strålning då bladverken ger en skyddande och behaglig skugga utan att reducera solens positiva effekter. Detta resulterar i att barnen kan vistas ute längre perioder utan att riskera att bränna sig. Områden med slagskugga från till exempel husfasader blir lätt kalla och mörka och bjuder inte in till lek på samma sätt som platser med bladsugga (Jungmark & Åkerblom 2016). En variation av sol och behaglig skugga på en förskolegård är att föredra.

Zonering

Patrik Grahn (2007 s. 66) menar att välfungerande förskolegårdar där både yngre och äldre barn leker ofta kännetecknas av en gradient där barnet stegvis kan utmanas i utemiljön allt eftersom hen blir äldre. Emma Crawley (2016) har delat in denna gradient i tre zoner, Den trygga, den dynamiska och den vilda.

Den trygga zonen definieras i verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar som en lugn plats

med mycket vuxenkontakt. I den dynamiska zonen kan barnet övervakas av vuxna på avstånd och den innefattar platser och redskap för mer fartfylld lek. I den vilda zonen är barnet mer självständigt. Det kan innebära en möjlighet att dra sig undan men också äventyr där den egna fantasin får styra. Den vilda zonen bör ha en naturlig snarare än en konstruerad karaktär.

10

Left: Clipping from the form gives examples on how concepts are evaluated by claims, coded in green, yellow and red.

Right: Clipping from the guidance gives examples on how concepts are further explained by texts and illustrations.

STEP 4

A workshop was arranged to evaluate LLH. Staff from Nacka municipality and the project Sustainable Outdoor Environment was invited. The workshop participants were presented to the material; the form, the guidance and a map of the preschool yard. They tested to analyse the preschool yard by using LLH and was then asked to comment on layout and content in a group discussion and by an individual form.

Some positive comments

- LLH was well functioning as a basis and a guide for discussion about quality.
- The discussion supported learning from other professions.
- LLH helped to identify strengths and weaknesses on the preschool yard.
- The guidance was clear and easy to understand.
- The colours made it easy to get a brief opinion and overview of the results.

Some objections and requests for improvements

- Wish for possibility to compare quality in different preschool yards.
- Worries that the result was too subjective. Risk for different result depending on the users knowledge about the yard.
- The colors green, yellow, red was appreciative which means a risk that the result might be customized depending on the purpose of the analysis.
- Some words was hard to define which caused a drop in focus from the discussions.
- Wish for space to note if there was special conditions about the preschool or it's surroundings.
- Wish for checkbox, instead of circle claims.

STEP 5

Possible improvements of LLH was identified by putting the outcome of the workshop in relation to the program for LLH and by a follow up meeting with the managers for the project Sustainable Outdoor Environment in Nacka municipality. This step resulted in a list with suggestions for improvement in LLH.

CONCLUSION

According to aim and research questions, a tool prototype was developed for relevant discussion, inventory and analysis of preschool yards. The workshop in step 4 of the thesis, the subsequent discussion and the follow-up meeting in step 5 indicated that by taking a stand for a prototype, thoughts and ideas arises about how a tool can be improved, further developed and used. The thesis has laid the foundation for further development of a tool that can assist in the development of outdoor environment in school and preschool in Nacka. The process of improvements of the tool prototype will hopefully proceed outside the scope of this master thesis.

INNEHÅLL

INTRODUKTION	14
INLEDNING	15
BAKGRUND	16
PROBLEMFORMULERING	19
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING	19
AVGRÄNSNINGAR	19
MÅLGRUPP	20
BEGREPPSPRECISERING	20
METOD	21
EXAMENSARBETETS FEM STEG	22
TEORI OM METODUTVECKLING	24
TOLKNING OCH TILLÄMPNING	27
STEIG 1 - VERKTYGSANALYS OCH PROGRAM	29
DE FYRA VERKTYGEN	30
ATT ANALYSERA DE FYRA VERKTYGEN	31
ANALYS UTIFRÅN FYRA DELOMRÅDEN	32
SAMLADE INTRYCK	40
DETTA TAR VI MED OSS	41
STEIG 2 - LITTERATURGENOMGÅNG	43
ATT GÅ IGENOM LITTERATUR OCH FORSKNING	44
KVALITET PÅ FÖRSKOLEGÅRDAR	45
BEGREPP FÖR LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR	52
STEIG 3 - VERKTYGSUTFORMNING	53
ATT UTVECKLA ETT VERKTYG	54
VERKTYGET LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR	57

STEG 4 - UTVÄRDERING GENOM WORKSHOP	63
GENOMFÖRANDE AV WORKSHOP	64
DELTAGARNAS ÅSIKTER OCH DISKUSSIONER	66
RESULTAT AV ANALYS MED LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR	69
STEG 5 - REFLEKTION OCH MÖJLIG VIDAREUTVECKLING	71
DISKUSSION UTIFRÅN PROGRAMPUNKTER	72
ATT TA VIDARE I EN FRAMTIDA UTVECKLING AV LLH	75
EXEMPEL PÅ FÖRBÄTTRINGAR	75
UPPFÖLJANDE MÖTE	77
DISKUSSION	79
RESULTAT OCH BIDRAG	80
ATT ARBETA TILLSAMMANS	81
METOD OCH PROCESS	82
FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNINGSFRÅGOR	83
SLUTORD	84
REFERENSER	86

INTRODUKTION

I det här kapitlet presenteras en inledning till varför examensarbetet kom till. Därefter följer en bakgrund med redogörelse för situationen angående barns utemiljö, skol- och förskolegårdar i Sverige i dag. *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet* introduceras liksom projektet Hållbara Utemiljöer i Nacka kommun som examensarbetet tagit avstamp i. Denna beskrivning följs av problemformulering, syfte och frågeställningar för arbetet. Kapitlet avslutas med en beskrivning av den målgrupp som examensarbetet riktar sig till samt begreppsprecisering och avgränsningar.

INLEDNING

Förtätning, stadsmässighet och att "läka stadsväven" är formuleringar som vi ofta stött på under utbildningen till landskapsarkitekter. Dessa begrepp sammanfattar de senaste decenniernas stadsbyggnadstrender där en tät kvartersstruktur setts som idealet. Men under utbildningen har vi också stött på flera exempel på där barnperspektivet blivit eftersatt eller ignorerats till förmån för vad som benämns som effektivt utnyttjande av central tomtmark i tätorterna. Vi har reflekterat över våra egna uppväxter där utomhusleken varit bidragande till vår möjlighet att gradvis utmana våra egna gränser och skapa självtillit. Allt mer har det gått upp för oss vilken sorglig utveckling det vore om barn i framtiden får begränsad möjlighet att vistas utomhus och skapa en personlig relation till sin omvärld och till naturen. Som blivande landskapsarkitekter ser vi en utmaning i att översätta teori till praktik. Kunskap om barns behov i utemiljön bör implementeras i det konkreta arbetet med att skapa ändamålsenliga platser för barn.

BAKGRUND

Utemiljön har visat sig vara viktig för barns utveckling. Den inbjuder till lek som tränar fysiska och sociala färdigheter samt ger möjlighet att känna och utmana begränsningar (Boverket 2015, s. 16). Barns hälsa påverkas av tillgången till utomhuslek då det bidrar till stressreducering och återhämtning samt fysisk aktivitet. Barn är dock hänvisade till utemiljön kring bostaden i större utsträckning än vuxna som har möjlighet att förflytta sig större sträckor (Boverket 2015, s. 20).

Nationella mål med bäring på barns utemiljö

Sveriges övergripande mål för folkhälsa innebär att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa för hela befolkningen. Ett särskilt prioriterat område i det nationella folkhälsoarbetet är att skapa trygga och goda uppväxtvillkor för barn (Folkhälsomyndigheten 2017). Även det nationella miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö (Naturvårdsverket u.å.) har bäring på barns utemiljöer då det handlar om att bebyggda miljöer så som städer och andra tätorter ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö (Boverket 2015, s. 27).

Stadsförtätning konkurrerar med barns behov

85 procent av Sveriges befolkning bor i tätorter (SCB 2015). Där finns många andra intressen som konkurrerar med barns möjlighet att ta plats i utemiljön. Det finns ett stort behov av bostäder i Sverige och dagens byggtakt kan jämföras med miljonprogrammet då runt en miljon bostäder byggdes på 1960- och 1970-talet (Boverket 2017a). Men i stället för dåtidens strategi, att bygga nya stadsdelar, så sker dagens byggande ofta genom förtätning av befintliga stadsmiljöer. För barnen innebär en tätare stad i många fall sämre tillgång till utemiljön och därmed till en hälsosam och utvecklande livsstil.

Skol- och förskolegårdars betydelse

Skollagen fastslår att barn från sex år ska genomgå grundskolan (SFS 2010:800). Majoriteten av alla barn under sex år går även i förskola (Skolverket 2013). Då möjligheten att vistas utomhus minskar på andra platser ställs högre krav på skol- och förskolegårdar som är den utemiljö dit barn i hög utsträckning hänvisas. Studier av svenska förskolor har visat att rymliga och gröna förskolegårdar leder till bättre sömn, koncentrationsförmåga, viktkontroll och allmänt välbefinnande hos barnen (Boverket 2015, s. 20). I konkurrensen om tätortsmark har också skol- och förskolegårdars yta minskats (SCB 2018). I vissa fall har friytan i anslutning till skolan eller förskolan helt prioriterats bort. Ibland ersätts den med en så kallad utsläppsgård där det är meningen att barnen ska samlas ihop för att transportera sig till andra allmänna platser (Asker & Andersson 2016).

Regler om skol- och förskolegårdars storlek och kvalitet
I plan- och bygglagens åttonde kapitel, 9 § ställs krav på tillräckligt stor friyta vid bland annat förskolor och skolor (SFS 2010:900). Benämningen *tillräcklig* har visat sig ge utrymme för många olika tolkningar vilket lett till bristfällig kvalitet i barns utemiljö. Med anledning av detta har Boverket tagit fram ett allmänt råd (BFS 2015:1) som en komplettering till lagtexterna i 8 kap. 9 § och 8 kap. 10 och 11 §§. Ett allmänt råd är inte juridiskt bindande men ska ses som en rekommendation för hur lagtexten bör tillämpas (Boverket u.å.).

Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet

Placering och anordnande av friyta på obebyggd tomt

8 kap. 9 § andra stycket

Allmänt råd

Vid placering och anordnande av friytor för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet bör särskilt beaktas friytans storlek, utformning, tillgänglighet, säkerhet och förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet. Med ändamålsenlig verksamhet avses i dessa allmänna råd att friytan kan användas till lek, rekreation samt fysisk och pedagogisk aktivitet för den verksamhet som friytan är avsedd för. Friytan bör vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Friytan bör kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Friytan bör placeras i direkt anslutning till byggnadsverk som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola årskurs ett till sex, fritidshem eller liknande verksamhet och barnen och eleverna bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. Friytan bör placeras i direkt eller i nära anslutning till byggnadsverk som innehåller lokaler för skola årskurs sju till nio och eleverna bör självständigt kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. För gymnasieskolor bör friyta placeras och ordnas på det sätt som är skäligt med hänsyn till elevernas och verksamhetens behov.

Friytan bör inte senare kunna tas i anspråk för annat ändamål utan att ersättas med friyta med likvärdiga möjligheter till varierande lek och utevistelse.

Placering och anordnande av friyta på bebyggd tomt

8 kap. 10 och 11 §§

Allmänt råd

Vid placering och anordnande av friyta på en bebyggd tomt bör det allmänna rådet till 8 kap. 9 § andra stycket tillämpas i skälig utsträckning. Vid skälighetsbedömningen bör särskilt beaktas förutsättningarna för ändamålsenlig verksamhet på friytan och att friytan är placerad så att barnen och eleverna självständigt kan ta sig mellan byggnadsverket som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola, fritidshem eller liknande verksamhet och friytan.

(BFS 2015:1)

Vägledning och styrdokument

I samband med att Boverkets allmänna råd togs fram författades också en vägledning som tar upp hur barns miljöer kan planeras, utformas, skötas och förvaltas. Vägledningen förtydligar utemiljöns betydelse för barns lek, hälsa och utveckling. Den bygger på forskning samt erfarenheter från myndigheter, organisationer, näringsliv, kommunal planering, skola och förvaltning. Vägledningen är skriven med särskilt fokus på skolgårdar och förskolegårdar (Boverket 2015).

Lanseringen av vägledningen och Boverkets allmänna råd blev startskottet för många svenska kommuner att arbeta fram styrdokument där nationella mål och riktlinjer anpassas till de lokala förutsättningarna. Detta har lett till att olika former av organisationer och arbetssätt för att synliggöra, utvärdera och förbättra kvalitet i barns utemiljö arbetats fram (Jungmark & Åkerblom 2017).

Förvaltningsgemensamt samarbete

Nacka kommun utanför Stockholm har startat projektet Hållbara Utemiljöer. Det övergripande syftet med projektet är att utveckla en förvaltningsgemensam projektgrupp för att skapa ändamålsenliga och hållbara utemiljöer vid skolor och förskolor (Åkerblom 2017). Projektet Hållbara Utemiljöer är ett samarbete mellan Nacka kommuns enhet för Valfärd Skola, enheten för Fastighetsförvaltning och Nacka Naturskola samt Sveriges Lantbruksuniversitet (Åkerblom 2017). I projektgruppen ingår olika roller och kompetenser så som skol- och förskolepersonal, utbildningsstrateg, landskapsarkitekter och projektledare för fastighetsförvaltning.

Följande målsättningar är formulerade för projektet Hållbara Utemiljöer.

- Undersöka och redovisa hur en hållbar organisation för drift och utveckling över tid kan organiseras.
- Utveckla och presentera ett lokalt anpassat planeringsverktyg och hur det används inom planering, utformning och förvaltning av funktionella och verksamhetsanpassade utemiljöer i skola och förskola.
- Att under projektperioden säkerställa att alla barn och elever på Nackas skolor och förskolor har tillgång till ändamålsenliga utemiljöer som efterlever kraven i PBL, Boverkets allmänna råd och andra nationella riktlinjer.
- Att projektet utvecklas till en permanent förvaltningsgemensam enhet.

(Åkerblom 2017)

Examensarbetet har tagit avstamp i det arbete som sker inom projektet Hållbara Utemiljöer samt den målsättning som berör att utveckla ett lokalt anpassat planeringsverktyg.

PROBLEMFORMULERING

För att ett förvaltningsgemensamt samarbete mot ändamålsenlighet och kvalitet på skol- och förskolegårdar ska kunna planeras och utvärderas krävs att begreppen ändamålsenlighet och kvalitet definieras och specificeras. I den processen bör de olika ingående rollerna ges ett forum för att utbyta kunskap och idéer som kan bidra till en gemensam målbild. Det är viktigt att få till en diskussion om utemiljöns kvalitetsaspekter samt konkreta begränsningar och möjligheter att organisera arbetet utifrån.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet med examensarbetet är att utforma ett verktyg som kan underlätta dialog mellan olika professioner för en relevant diskussion och bedömning av kvaliteter och brister i utemiljöer vid förskolor.

Arbetet med att utveckla ett verktyg har skett utifrån följande frågeställningar.

- Vad kan ett verktyg innehålla för att skapa diskussion kring kvaliteter och brister i förskolors utemiljöer?
- Hur kan ett verktyg utformas för att vara tydligt och lätt att använda?

AVGRÄNSNINGAR

Projektet Hållbara Utemiljöer kommer att pågå i flera år och omfatta en längre process än vad som ryms inom ett examensarbete. Det verktyg som utvecklats inom examensarbetet bör därför ses som en prototyp för vidareutveckling inom ramen för projektet Hållbara Utemiljöer. Arbetet med att ta fram verktygsprototypen avslutades i och med den workshop där materialet utvärderades och idéer för eventuell vidareutveckling dokumenterades.

De teorier om kvalitet i barns utemiljö som vi kom i kontakt med under examensarbetet var framför allt framtagna utifrån studier av yngre barn i förskoleåldern. Därför har verktygsprototypen avgränsats till att handla om kvalitetsbedömning av förskolegårdar.

Under processen att ta fram ett nytt verktyg för dialog och kvalitetsbedömning av förskolegårdar analyserades befintliga verktyg med liknande syften. Urvalet för denna analys bestod av fyra sinsemellan olika verktyg som utgjorde exempel att reflektera över och inspireras av. Urvalet var aldrig avsett att vara representativt för diversiteten av verktyg som används för att utvärdera barns utemiljöer i svenska kommuner.

MÅLGRUPP

Examensarbetet riktar sig till personer som är involverade i utveckling av förskolegårdar. Dessa kan till exempel vara landskapsarkitekter, planerare, förvaltare och pedagoger, men även andra yrkesgrupper och personer med intresse för utemiljön. Arbetet kan också vara av intresse för de som vill utveckla ett dialog- eller analysverktyg inom andra områden.

BEGREPPSPRECISERING

Här beskrivs och definieras viktiga begrepp som används i examensarbetet.

Metod

Begreppet metod har flera betydelser i examensarbetet. Då texten syftar på examensarbetet som helhet används begreppet för att beskriva det tillvägagångssätt som tillämpats för att uppfylla syfte och frågeställningar. Då texten syftar på verktygsprototypen som tas fram inom examensarbetet används begreppet metod för att beskriva hur denna implementeras i handling

Metametod

Begreppet metametod används för att beskriva teorin bakom den metod som i sin tur används för att utveckla ny metod som ska ingå i ett verktyg.

Verktyg

Begreppet verktyg används för att beskriva hjälpmedel i form av dokument som underlättar diskussion och bedömning av kvalitet på förskolegårdar.

LLH

LLH används som förkortning för Lekbar, Lärbar, Hållbar vilket är namnet på det verktyg som utvecklats inom examensarbetet.

Boverkets allmänna råd

Formuleringen Boverkets allmänna råd hänvisar i examensarbetet till *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet* som presenteras i sin helhet på sidan 17.

METOD

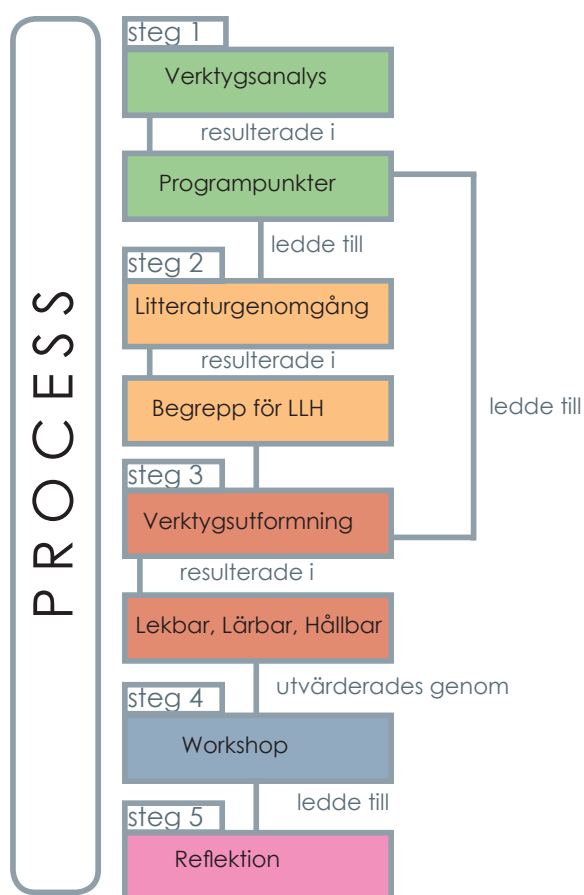
Processen att utforma verktyget LLH har bestått av fem steg med stöd i teori om metodutveckling som författats av Göran Goldkuhl och Dan Fristedt (1994). Detta kapitel inleds med en beskrivning av de metoder som ingått i examensarbetets respektive steg. Därefter följer en presentation av de av Goldkuhl och Fristedts teorier som varit till hjälp för processen. Till sist förklaras hur Goldkuhl och Fristedts teorier kopplats till de fem steg som utgjort processen att utveckla Lekbar, Lärbar, Hållbar.

EXAMENSARBETETS FEM STEG

1. Verktögsanalys och program
2. Litteraturgenomgång
3. Verktögsutformning
4. Utvärdering genom workshop
5. Reflektion och möjlig vidareutveckling

EXAMENSARBETETS FEM STEG

Här beskrivs processen att ta fram verktyget LLH. Arbetet har delats in i fem steg där olika metoder tillämpats och vars resultat tagits vidare in i nästa steg. Beskrivningen inleds med ett schema som ger en översikt över hela processen. Därefter beskrivs respektive steg mer utförligt.

Schema över arbetsprocessens steg och hur dessa är sammanlänkade.

Steg 1 - Verktögsanalys och program

I examensarbetets första steg undersöktes befintliga verktyg som används och är under utveckling för att analysera och inventera barns utemiljö. Anledningen var att samla exempel på hur verktyg för detta ändamål kan utformas. Detta gjordes främst genom att verktygens textmaterial lästes och anteckningar skrevs utifrån rubrikerna *Mål och perspektiv*, *Analys och arbetssätt*, *Dokumentation* och *Begrepp*. Som en del i analysen testades verktygen i fält på en förskolegård. På så sätt kunde upplevda styrkor och svagheter med respektive verktyg antecknas. Steg 1 avslutades med att ett program för utformning av ett nytt verktyg formulerades.

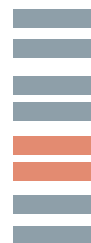
Steg 2 - Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången gjordes för att finna relevant forskning att använda som grund för verktygsutformningen. Litteraturgenomgången utgick från begrepp som hämtades ur Boverkets allmänna råd. Begreppen i Boverkets allmänna råd valdes utifrån att de kunde utgöra underlag för en kvalitativ diskussion. Begrepp där det redan finns tydliga regler att förhålla sig till togs inte med i litteraturgenomgången. Till en början lästes den vägledning som lanserats i samband med Boverkets allmänna råd för att finna texter som närmare kunde förklara och specificera begreppen. Därefter användes en så kallad snöbollsmetod. Vägledningens referenser gick igenom, och deras respektive referenslistor ledde till ytterligare nya referenser.

Steg 3 - Verktögsutformning

Verktögsutformning skedde parallellt under hela arbetet då det kontinuerligt uppstod tankar och idéer som dokumenterades. Det var dock först i steg 3 som dessa sattes ihop till ett fysiskt material i form av LLH. Nytt material genererades utifrån det formulerade programmet i steg 1 samt utifrån relevant forskning som sammanfattats genom litteraturgenomgången i steg 2. Verktögsutformningen kan liknas vid en skissprocess. Svar söktes genom att skissa förslag på form och layout samt formulera frågor. Skisser och idéer utvärderades utifrån det som framkommit i arbetets föregående delar.

Steg 4 - Utvärdering genom workshop

En workshop genomfördes för att utvärdera LLH i det sammanhang där verktyget var tänkt att fungera, det vill säga i en grupp bestående av olika professioner med målet att förbättra kvalitet på förskolegårdar. De som bjöds in till workshopen var projektgruppen för Hållbara Utemiljöer i Nacka. Inbjudan skickades även till skol- och förskolepedagoger i Nacka kommun och förvaltningspersonal för de fastigheter där kommunen bedriver skol- och förskoleverksamhet. Grupper bestående av olika professioner utförde analys med hjälp av LLH på en av Nackas förskolegårdar. Gruppernas åsikter om LLH samlades sedan in i en gemensam diskussion.

Steg 5 - Reflektion och möjlig vidareutveckling

Genom reflektion och diskussion bearbetades resultatet från workshopen. Idéer om vidareutveckling och förbättring av LLH med grund i workshopdeltagarnas diskussion formulerades. Dessa presenterades och diskuterades sedan under ett återkopplingsmöte med projektledarna för projektet Hållbara Utemiljöer.

TEORI OM METODUTVECKLING

Att utveckla ett verktyg innebär även att utveckla en metod för hur användarna av verktyget ska gå till väga. För strukturen och tillvägagångssättet i utvecklingen av LLH söktes stöd inom teori om metodutveckling. Inom landskapsarkitektur har metodutveckling tidigare studerats och diskuterats av Kerstin Nordin (2015). Via Nordins doktorsavhandling fann vi referenser och stöd för metodutvecklingen genom teorier inom systemvetenskap.

Metodutveckling inom systemvetenskap

Metodutveckling tillämpas i många discipliner och har studerats inom bland annat systemvetenskap. Göran Goldkuhl och Dan Fristedt är systemvetare och har beskrivit metod som i sin tur används för att utveckla ny metod. Detta benämns av Goldkuhl och Fristedt (1994) som en metametod och beskrivs nedan under *Metametoden SIMM*. Goldkuhl (1993) menar att hans resonemang kring metodutveckling kan användas för att föra diskussion på en generell kunskaps-teoretisk nivå. I detta teoriavsnitt beskrivs också den empiriska grundningsprocess som Goldkuhl (1993) menar måste ske för att skapa en välgrundad metod.

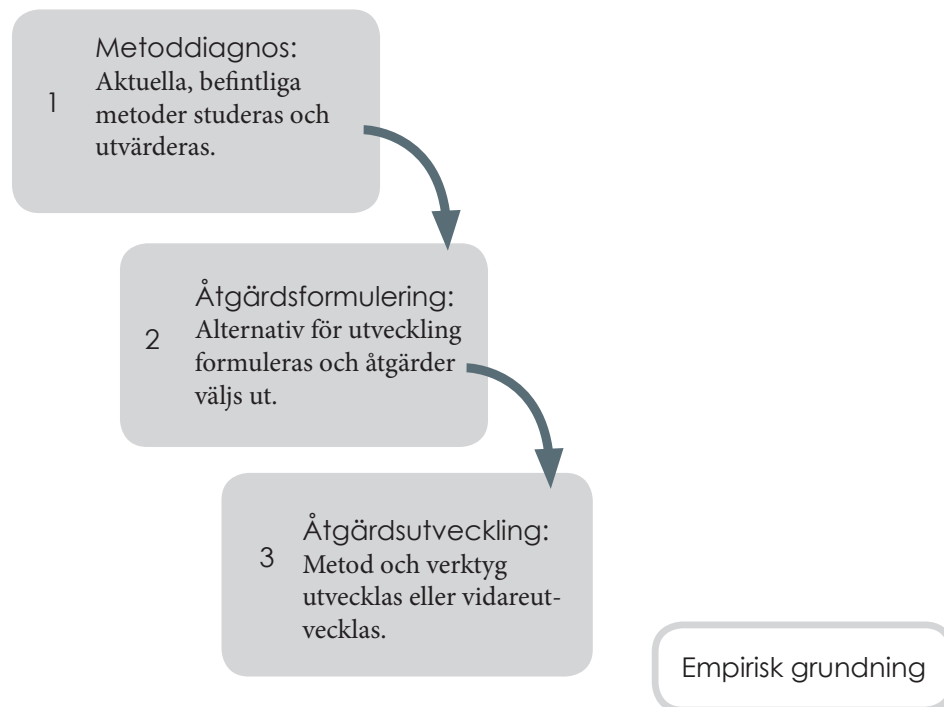
Metametoden SIMM

Goldkuhl och Fristedt (1994) har utvecklat metametoden SIMM inom ramen för systemvetenskap. De menar att SIMM kan användas för beskrivning, analys och utformning av metoder. SIMM är anpassningsbart efter situationen och kan enligt författarna användas för ett eller flera av dessa syften, enbart eller i kombination med andra metoder. SIMM är uppdelad i tre steg, vilka presenteras på nästa sida.

Förkortningen SIMM står för åtta begrepp

- S** = Samverkan
- S** = Situationsanpassning
- I** = Ifrågasättande
- I** = Idéutveckling
- M** = Meningsskapande
- M** = Målstyrning
- M** = Metodisk
- M** = Metod

(Goldkuhl & Fristedt 1994, s. 2)

Metametoden SIMM är uppdelad i tre steg (Goldkuhl & Fristedt 1994, s. 7). För en välgrundad metod är empirisk grundning ett viktigt tillägg till processen (Goldkuhl 1993).

1. Metodiagnostik

Goldkuhl och Fristedt (1994) menar att då en ny metod ska utvecklas kan det vara relevant att studera andra liknande metoder för att öka sin kunskap och för att skaffa sig ett underlag att utgå ifrån. Enligt författarna sker metodiagnostik i tre steg;

- Fastställa förutsättningar
- Analys och kartläggning
- Sammanfattande värdering

Att *fastställa förutsättningar* innebär att klargöra de omständigheter som råder vid utförandet av metodiagnostiken (Goldkuhl & Fristedt 1994). Detta är något som författarna understryker vikten av då det ger en indikation för hur metodiagnostikens resultat ska tolkas.

Goldkuhl och Fristedt (1994) menar att det är under *analys och kartläggning* som det huvudsakliga arbetet med metodiagnostik sker. Detta steg kan i sin tur delas in i delområden där olika aspekter av metoden eller metoderna analyseras. Vilka delområden som väljs beror enligt författarna på situationen, syftet med metodiagnostiken och ambitionsnivån för vidareutveckling. Goldkuhl och Fristedt (1994, s. 8) menar dock att det finns fyra grundläggande delområden som tillsammans beskriver metodens kärna;

- Mål- och perspektivanalys
- Analys av arbetssätt
- Dokumentanalys
- Begreppsanalys

Mål- och perspektivanalys innebär enligt Goldkuhl och Fristedt (1994) dels att metodens eget perspektiv, utgångspunkt eller "världsbild" studeras liksom rolluppfattning för tilltänkt utförare. *Analys av arbetssätt* rör enligt författarna de arbetsmoment som ingår i metoden. I en *dokumentanalys* analyseras notation, dvs hur resultatet av en utförd metod dokumenteras (Goldkuhl & Fristedt 1994). *Begrepp* sammanbinder arbetssätt och notation genom att de förekommer i båda delar (Goldkuhl & Fristedt 1994). De ger riktlinjer dels i frågorna som utföraren ska ställa sig men också för vilken typ av information som ska dokumenteras. Goldkuhl och Fristedt (1994) menar dessutom att det ibland finns fog för att utföra *problemanalys* och *styrkeanalys* genom att dokumentera positiva och negativa aspekter av respektive metod.

Sammanfattande värdering är sista steget i metoddiagnosen. En gemensam sammanfattning av positiva och negativa aspekter av det diagnostiserade materialet dokumenteras. Detta är ett viktigt steg för att avsluta metoddiagnosen inför kommande åtgärdsformulering (Goldkuhl & Fristedt 1994).

2. Åtgärdsformulering

I den sammanfattande värderingen som avslutar metoddiagnosen framgår vad som bör förändras i framtida utveckling eller utformning av metoder. Åtgärdsformuleringen preciserar dessa aspekter i form av "vad" till ställningstaganden i form av "hur". Önskade förändringar som rör metoden i sig liksom användningen av den utvecklas vidare till planerade åtgärder (Goldkuhl & Fristedt 1994).

3. Åtgärdsutveckling

Vid vidareutveckling av metoder eller utveckling av en ny metod sker metodutvecklingen med ett liknande upplägg som under analys- och kartläggning i metoddiagnosen (Goldkuhl & Fristedt 1994). I stället för analys sker dock generering av kärnan för en ny metod utifrån de fyra delområdena *mål och perspektiv*, *arbetssätt*, *dokumentation* och *begrepp*.

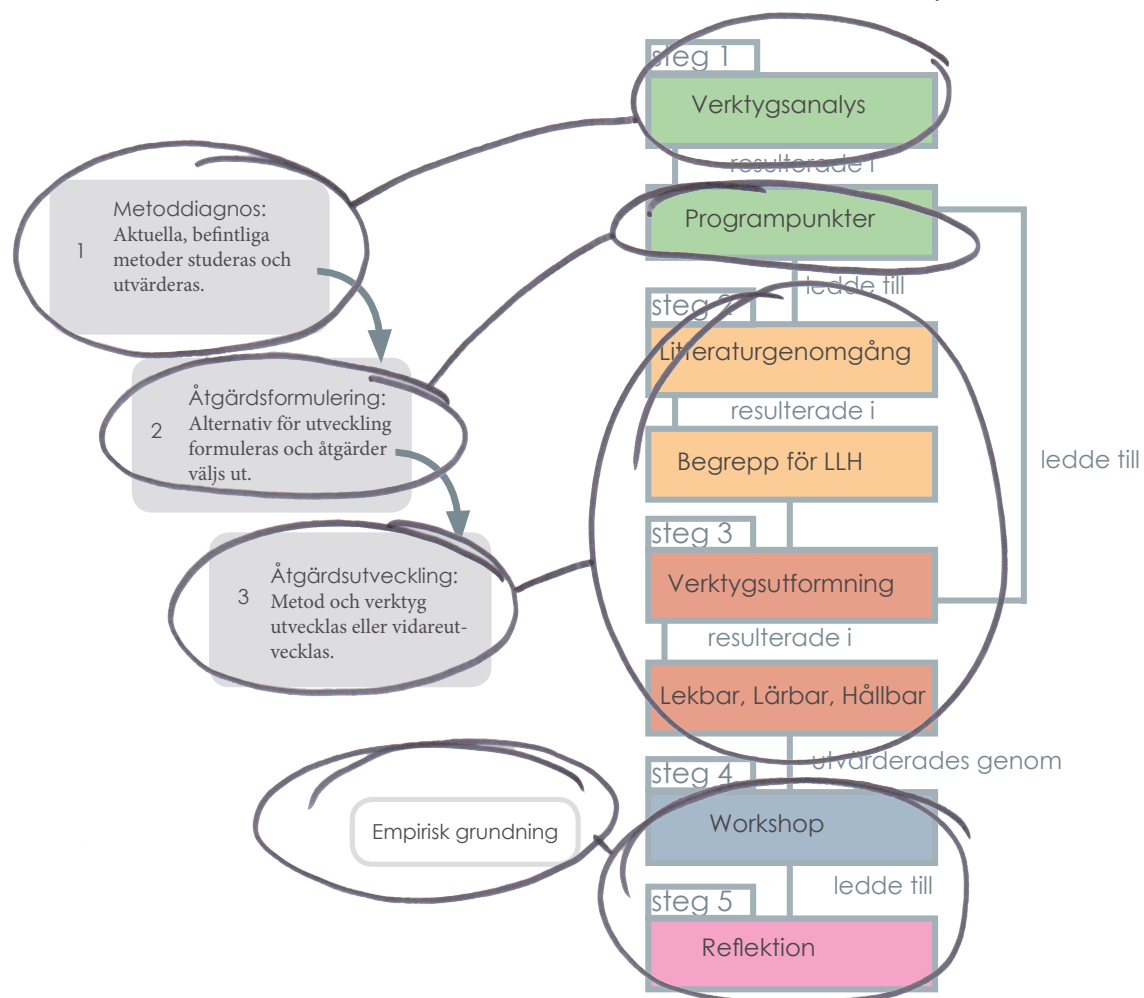
Empirisk grundning

En välgrundad metod omfattas enligt Goldkuhl (1993) av empirisk grundning. Enligt författaren innebär empirisk grundning att metod modifieras och ny-skapas utifrån underlag som genererats av empirisk prövning, det vill säga att metoden har testats och sedan utvärderats.

TOLKNING OCH TILLÄMPNING

Landskapsarkitektur och systemvetenskap skiljer sig naturligtvis mycket åt. Det har varit nödvändigt att omtolka och applicera Goldkuhl och Fristedts (1994) begrepp till en ny kontext. Vad Goldkuhl och Fristedt benämner som metod ska inte förväxlas med metoden för examensarbetet som helhet. Vad som menas med metod i det här sammanhanget är snarare det förfarande som föreskrivs för ett verktyg. För att utforma ett verktyg krävs att en metod skapas för det-samma. Metodutformning sker genom metametod. Det finns likheter mellan Goldkuhl och Fristedts metametod SIMM och processen att ta fram verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar.

Strukturen för SIMM

Det stegvisa utformandet av LLH har likheter med strukturen i SIMM vilket illustreras i figuren ovan.

STEG 1

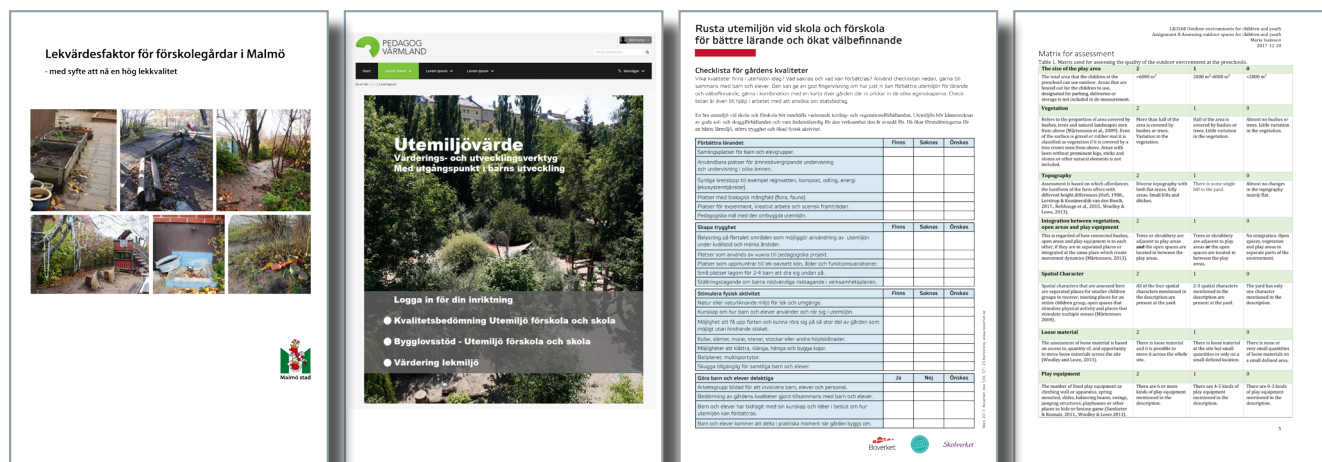
VERKTYGSANALYS OCH PROGRAM

I det här kapitlet presenteras den första delen av examensarbetet och processen att ta fram ett nytt verktyg. En verktygsanalys genomfördes med syftet att inspireras och lära av befintliga verktyg som berör kvalitet i barns utemiljö. Verktögsanalysen gjorde det möjligt att studera exempel på utformning och upplägg. Positiva erfarenheter från befintliga verktyg kunde tas vidare i processen att utforma LLH och möjliga fallgropar kunde ringas in.

Kapitlet inleds med en presentation av de verktyg som ingick i verktygsanalysen. Därefter beskrivs hur vi gick till väga för att analysera dessa. Resultatet av analysen för respektive verktyg redogörs och avslutas med en sammanfattning med våra samlade intryck. Till sist presenteras det program för utformning av LLH som genererats av samlade erfarenheter under analysen.

DE FYRA VERKTYGEN

Utsnitt ur de fyra verktyg som ingick i verktygsanalysen; lekvärdesfaktor (Malmö stad 2011, s. 1), Utemiljövärde (Karlstads kommun 2016, s. 1), Boverkets checklista (Boverket 2017b) samt Assessing Outdoor Space for Children (AOSC) (Isaksson 2018, s. 5).

I ett inledande skede av examensarbetet kom vi i kontakt med olika verktyg för inventering och analys av barns utemiljö via vår handledare Petter Åkerblom. De verktyg som vi ställdes inför hade vissa likheter sinsemellan. Men framför allt var det skillnader mellan dem som gjorde att vi fann dem intressanta att studera. Det erbjöd möjlighet att reflektera över olika angreppssätt.

Lekvärdesfaktor (Malmö stad 2011) har funnits längst av de verktyg som ingått i verktygsanalysen och är etablerat i flera svenska kommuner.

Utemiljövärde (Karlstads kommun 2016) är omfattande och med tillhörande utbildningsmaterial. Verktöget var under utveckling då examensarbetet skrevs och var tänkt att digitaliseras.

Boverkets checklista (Boverket 2017b) är kortfattad och ger möjlighet till inventering av skolgårdar och förskolegårdar med fokus på funktion.

Assessing Outdoor Space for Children, AOSC (Isaksson 2018) är en uppsats som skrivits inom en masterutbildning där ett bedömningsverktyg för förskolegårdar utvecklats. Verktöget har en tydlig förankring i forskning.

ATT ANALYSERA DE FYRA VERKTYGEN

Den information som förmedlades i verktygens texter, bilder och layout gicks igenom. För verktygen Lekvärdesfaktor (Malmö Stad 2011) och Utemiljövärde (Karlstads kommun 2017) uppstod även tillfälle att tala direkt med personer som medverkat till att ta fram verktygen. Samtal hölls med Emma Crawley, tidigare skolgårdsinspiratör på Malmö stad respektive Torbjörn Wrange, verksamhetsutvecklare av pedagogisk miljö i Karlstads kommun för att ställa följdfrågor och kontrollera att information i och om verktygen tolkats rätt. Informationen för respektive verktyg sorterades in under fyra grundläggande delområden:

- Mål och perspektiv
- Analys och Arbetssätt
- Dokumentation
- Begrepp

För att få ytterligare förståelse för och insikt i de befintliga verktygen så genomfördes också analys med hjälp av dessa. Detta gjordes av oss på förskolan Korallen i Nacka, på förmiddagen en torsdag i februari. Besöket på Korallen inleddes inomhus med ett samtal med en av förskolans pedagoger som hade särskilt ansvar för utemiljön. Under samtalet diskuterades förskolans utemiljö förutsättningslöst. Vi fick möjlighet att ställa frågor om hur förskolan Korallen använder och arbetar med utemiljön. Pedagogen delgav oss sina erfarenheter, reflektioner och visioner för utemiljön. Samtalet tog cirka 30 minuter.

Då analyserna genomfördes var vi mestadels ensamma på gården då barn och personal hade aktiviteter inomhus. Det var några minusgrader och ett tunt snötäcke låg på marken. Vi inledde med att gå ett varv runt förskolegården för att bilda oss en övergripande uppfattning om gårdens storlek och disposition. Därefter gicks verktygen igenom i tur och ordning och frågor besvarades med Korallens förskolegård som utgångspunkt. Frågor om den fysiska miljön var möjliga för oss att svara på utan ytterligare information medan frågor om organisation och förvaltning lämnades obesvarade. För att besvara dessa frågor tog vi hjälp av ytterligare en pedagog ur förskolans utemiljögrupp. Vi diskuterade sinsemellan och skrev ner våra upplevelser av att använda verktygen i form av listor med styrkor och svagheter för respektive verktyg.

Efter att ha testat samtliga verktyg diskuterade vi våra viktigaste intryck och formulerade dessa under de fyra grundläggande delområdena. Våra samlade intryck blev utgångspunkten för fortsatt utveckling av verktyget LLH.

ANALYS UTIFRÅN FYRA DELOMRÅDEN

Respektive verktyg presenteras här utifrån de fyra delområdena *mål och perspektiv*, *analys och arbetssätt*, *dokumentation* och *begrepp*. Sist för varje verktyg sammanfattas *styrkor och svagheter*.

Lekvärdesfaktor

Verktyget togs fram 2011 för Malmö stad. Det är också spritt bland andra kommuner. Det används för kvalitetsbedömning av förskolegårdar genom att användaren tar ställning till poängsatta påståenden.

Nyckelperson: Emma Crawley (f.d. Pålsson), Lärare och miljöpsykolog, tidigare skolgårdsinspiratör på Malmö Stad

Tillgängligt: <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/lekvardesfaktor-for-forskolegardar-i-malmo.pdf>

Mål och perspektiv

Verktyget är i första hand framtaget för att användas som stöd i bygglovsgranskning. Det innebär att det är tänkt att användas för att titta på ritningar och inte för att gå ut på plats. Crawley* berättar dock att lekvärdesfaktor utöver det har använts för att analysera och jämföra kvalitet på befintliga förskolegårdar. Verktöget riktar sig alltså främst till bygglovshandläggare. Men även andra professioner med koppling till barns utemiljö har använt sig av det. Målet med verktyget är att kunna ställa friytans storlek mot gårdens innehåll och kvalitet. Detta bidrar till att kunna jämföra förskolegårdar med olika förutsättningar. En liten gård kan värderas lika som en stor ifall innehållet på gården håller tillräckligt hög kvalitet.

Analys och arbetssätt

Lekvärdesfaktor ryms på tre A4 och är uppdelad under sju rubriker. Under två av rubrikerna finns förklarande text som användare ska läsa för att bättre förstå det följande påståendet. Under varje rubrik görs bedömning utifrån tre påståenden där användaren ska välja det som bäst beskriver den aktuella förskolegården. Varje påstående är poängsatt med +1, 0 eller -1. Som sista arbetsmoment räknas en totalpoäng ut.

Dokumentation

Resultatet av lekvärdesfaktor dokumenteras som totalpoäng. Malmö Stad har kommit fram till att en lekvärdesfaktor på +3 till +5 poäng kan räknas som acceptabelt för en förskolegård vilket kan utgöra en referens för att förstå resultatet (Malmö stad 2011).

*Emma Crawley (f.d. Pålsson), tidigare skolgårdsinspiratör i Malmö Stad, telefonsamtal 2018-02-14

TILLGÄNGLIGHET:

- +1 Rörelsehindrade kan ta sig runt förskolebyggnaden och ut på stora delar av gården, till områden i alla förskolegårdens zoner. Markmaterialet möjliggör att rörelsehindrade kan komma intill de flesta av gårdens lekredskap. Ett flertal av lekredskapen är möjliga för rörelsehindrade att använda på egen hand. Färgsättning med kontraster ökar orienterbarheten för barn och vuxna med nedsatt syn.
- 0 Rörelsehindrade kan röra sig runt byggnaden och utnyttja en större del av gården på egen hand. Det ska finnas exempel på lekredskap som är tillgängliga även för funktionshindrade.
- 1 Rörelsehindrade kan inte ta sig runt byggnaden på egen hand. På grund av markens utformning kommer rörelsehindrade inte fram till lekredskapen och kan heller inte använda dessa.

VEGETATION OCH TOPOGRAFI:

- +1 Minst hälften av gården har varierad topografi. Det finns ytor med naturlig vegetation eller planterad varierad vegetation som går att leka i. Det finns platser för lek i såväl soliga lägen som i skugga.
- 0 Gård med enstaka kulle. Den största delen av vegetationen går inte att leka i, men en del av vegetationen är lekbar. Delar av gården ligger i skugga.
- 1 Platt gård med vegetation som inte går att leka i. I stort sett hela gården har samma solförhållanden. Den är antingen solbelyst eller ligger i skugga.

Utsnitt från Lekvärdesfaktor (Malmö stad 2011, s. 7). Utifrån rubrikerna väljer användaren det alternativ som stämmer bäst överens med gården. Dessa är poängsatta med +1, 0 eller -1 poäng. Poängen räknas ihop till en totalsumma. Önskvärt är att gårdarna får minst +3 poäng totalt.

Begrepp

De sju rubriker som Lekvärdesfaktor är uppbyggt av motsvarar även verktygets centrala begrepp. De representerar Lekvärdesfaktors tematiska innehåll.

Friyta

Zonering

Tillgänglighet

Vegetation och topografi

Integration av lekutrustning i landskapet

Möjlighet till omvärldsförståelse

Utsikt över grönska/samspel mellan ute och inne

I Lekvärdesfaktor fann vi sju begrepp som representerar verktygets tematiska innehåll.

Styrkor och svagheter

Verktyget är lättöverskådligt då det rymdes på tre A4 och de texter som hör till respektive fråga är kortfattade och kärnfulla. Frågorna ger i de flesta fall litet tolkningsutrymme då svarsalternativen är väl beskrivna. I vissa fall ges dock två påståenden i ett och samma svarsalternativ och det blir då svårt att ta ställning om gården endast svarar mot ett av dessa. I något fall upplevdes påståenden som allt för specifika och detaljerade för att vara relevanta. Ett exempel är då färgsättning med kontraster efterfrågas för att få högsta poäng för tillgänglighet. Här efterfrågas en detalj snarare än en funktion.

Att en godtagbar poäng finns specificerad i det tillhörande dokumentet gör att analysens resultat blir lätt att värdera i jämförelse med andra. Samtidigt innebär redovisning i form av en totalpoäng att en enkel översikt av förskolegårdens individuella brister och kvaliteter försvåras. För att förstå vart eventuella förbättringar bör ske måste användaren gå tillbaka till varje specifik fråga.

Utemiljövärde

Verktöget är under utveckling (2018) för Karlstads kommun. Det är tänkt att vara ett digitalt verktyg för kvalitetsbedömning av skol- och förskolegårdar där användaren tar ställning till frågor och påståenden om utemiljön och verksamheten.

Nyckelperson: Torbjörn Wrangé, Verksamhetsutvecklare Pedagogisk miljö i Karlstads kommun.

Detta är ett opublicerat material vid tidpunkten för examensarbetet som vi har fått ta del av genom Torbjörn Wrangé.

Mål och perspektiv

Målet med Utemiljövärde är att det ska fungera som en kvalitetsbedömning och främja kommunikation vid skolutveckling, planering, utformning och förvaltning av utemiljön vid förskola och skola. Verktöget har även ett undervisande syfte, genom att användarna ska kunna lära sig om utemiljöer för barn och vilka krav som ställs på dessa. Inom skol- och förskoleverksamhet kan analys utföras av personal med särskilt ansvar för utemiljön, men parter inom den kommunala förvaltningen ska också kunna använda metoden. Folkhälsovetare framhålls av Torbjörn Wrangé* som en särskilt lämpad yrkeskategori för analys då de har ett tvärvetenskapligt synsätt.

Analys och arbetssätt

I papperskopian som vi fått ta del av så ryms analysverktöget på 27 A4 inklusive bilder som illustrerar de flesta frågor. Verktöget är indelat i fem olika värdeområden. Till varje värdeområde kopplas mellan fyra och 15 frågor. I vissa frågor får användaren ta ställning till fysiska förhållanden och faktiska funktioner i utemiljön såsom topografi och skugga. Andra frågor behandlar verksamhetens rutiner angående utemiljön, till exempel om en riskanalys gjorts. Varje fråga inleds med en text som förklarar syftet med frågan och ibland indikerar hur svarsalternativen ska tolkas. Frågorna har olika antal svarsalternativ och ibland är det möjligt att ge flera svar.

**Torbjörn Wrangé, Verksamhetsutvecklare Pedagogisk miljö i Karlstads Kommun, möte 2018-02-12*

12. Hur ser övergången från innemiljö till utemiljö ut? (flera val är möjliga)

B

- ☐ Utgångarna till gården sker i de flesta fall direkt från klassrummet/avdelningen
- ☐ Barnen kan se gröna ytor eller träd inifrån
- ☐ Utemiljön är påtaglig genom gröna entréerna
- ☐ Ingen transparens av entrén
- ☐ Det är omvägar från klassrummen att komma ut

LV PSH

Löst material

Det bör finnas gott om löst material, både artificiellt och naturmaterial som kan vandra över gården. Föränderligheten i det lösa materialet skapar funktioner som; flytta, bära, kombinera, omforma, ta isär och sätta ihop. Dessa funktioner förstärker utvecklingen av barns finmotorik, rollekar, kognitiv lek samt främjar könsneutralitet.

13. Finns det gott om löst material på gården?

- ☐ Det finns gott om löst material, både artificiellt och naturmaterial, som kan vandra över gården
- ☐ Det finns gott om löst material, både artificiellt och naturmaterial, som plockas in efter verksamhetens slut och förvaras i förråd eller liknande
- ☐ Det finns inget löst material på gården, eller i mycket begränsad omfattning

Utsnitt från Utemiljövärde (Karlstads kommun 2016, s. 16). Frågorna i verktyget inleds med en text som förklarar frågorna. Det är olika många svarsalternativ till frågorna och ibland kan flera väljas. Färgbubblor (här lila och orange) indikerar inom vilka värdeområden frågan ger poäng. I detta fall Lärmiljövärde och Psykosocial hälsa.

Dokumentation

Resultatet i den digitala versionen räknas ut med hjälp av en algoritm. Frågorna ger huvudpoäng till ett värdeområde men kan också ge delpoäng till andra värdeområden med koppling till ämnet. Intill varje fråga illustreras till vilket värdeområde som huvudpoäng ges och vilka värdeområden som får delpoäng men användaren får inte veta hur stora poäng respektive svar ger.

Resultatet redovisas i form av en cirkelformad barometer för respektive värdekategori. Poängen presenteras i procent. I samband med att poängen presenteras ges också en lista med förbättringsmöjligheter kopplade till den analyserade utemiljön (Karlstads kommun 2017).

Begrepp

De olika begrepp som verktyget tar upp kallas för värdeområden. Verktyget omfattar fem värdeområden. Förklarande texter och videoklipp ska i den digitala versionen hjälpa användaren att förstå innebörden av respektive värdeområde med tillhörande frågor. För oss fanns dessa förklaringar tillgängliga som texter i ett tillhörande dokument.

Fysisk hälsa

Lärmiljövärden

Psykosocial hälsa

Tillgänglighetsvärde

Förvaltande värden

Utemiljövärde omfattar fem centrala begrepp som i verktyget benämns som värdeområden.

Styrkor och svagheter

Att genomföra analys på en papperskopia var omständigt då verktyget är omfattande och tänkt att ha ett annat format. Digitalisering tror vi kan göra det mer lättillgängligt och smidigt. Särskilt för att länka förklarande information då e-learningtexter ska adderas till frågorna. Att verktyget är ämnesuppdelat och ger separata resultat för varje värdeområde är positivt då det ger en tydlig indikation på vilka faktorer som bör förbättras i utemiljön. Den grafiska redovisningen i form av barometrar talar ett enkelt språk. Verktygens olika värdeområden är olika omfattande och att redovisa poäng i form av procent speglar inte detta. Många frågor inleddes med relativt långa textstycken. Vi upplevde att vi tvingades ta del av mer information än vad som krävts för att kunna besvara frågan och därför tog analysen lång tid. Tydliga referenser hade ökat verktygets trovärdighet. Vi upplevde att vissa frågor missar målet vad gäller analysen av barns utemiljö. Till exempel ges poäng om en jämställdhetsanalys gjorts på gården. Men att en analys gjorts säger ingenting om hur de faktiska förhållandena för barnen ter sig. En jämställd gård kan sakna analys och vice versa. Syftet med verktyget blir oklart. Många frågor är inriktade på detaljer snarare än funktioner. Att fråga efter en cirkelformad samlingsplats med tak gör att många skolor som har en fullt fungerande samlingsplats inte kan få full poäng för att de inte uppfyller de detaljer som efterfrågas. Andra frågor ger stort tolkningsutrymme vilket gör det svårt att få fram jämförbara resultat. Till exempel efterfrågas om barn med särskilt behov av kontroll har möjlighet att känna kontroll i utemiljön. Det kan tolkas på många olika sätt och det blir problematiskt när kvalitativa värden och resultatet av subjektiva frågor presenteras som procentsatser. Överlag upplevdes verktyget av oss som ogenomskinligt. Vi har inte haft möjlighet att sätta oss in i den bakomliggande algoritmen och därför blir det svårt att förstå hur svaren på frågorna leder till poängsättning och därmed ett kvalitetsvärde för förskolegården.

AOSC (Assessing Outdoor Space for Children)

Verktyget togs fram under en masterkurs inom miljöpsykologi vid SLU år 2017, för att jämföra kvalitet på två förskolegårdar i Nacka.

Nyckelperson: Maria Isaksson, före detta masterstudent på SLU. Deltagare i projektgruppen för projektet Hållbara Utemiljöer i Nacka kommun.

Detta är ett opublicerat material som vi har fått ta del av genom Maria Isaksson.

Mål och perspektiv

Målet med AOSC är att bedöma och jämföra befintliga förskolegårdar utifrån förutsättningar för lek som framkommit i forskning. Metoden är utformad inom ramarna för ett studentarbete inom miljöpsykologi. Den ursprungliga tänkta användaren av metoden är studenten och skaparen Maria Isaksson. Men i hennes rapport framkommer att hon även haft planerare i åtanke.

Analys och arbetssätt

Lyft ur uppsatsen så får analysverktyget plats på två A4. Det är uppbyggt av åtta faktorer. Varje faktor har getts en rad i en tabell. Tabellen har fyra kolumner. Den första kolumnen förklarar de begrepp som användaren ska ta ställning till och hur dessa ska bedömas. De tre följande kolumnerna består av påstående där användaren ska välja det som stämmer bäst in på den aktuella förskolegården.

Dokumentation

Varje påstående är poängsatt med 2, 1 eller 0 poäng. Poängen dokumenteras tillsammans med en kommentar om vilken bedömning av gårdens förutsättningar som legat bakom ställningstagandet. Fotografier med exempel på dessa förutsättningar redovisas också. Resultatet för Storlek på lekyta och Vegetation redovisas i en karta.

Integration between vegetation, open areas and play equipment	2	1	0
This is regarded of how connected bushes, open areas and play equipment is to each other, if they are in separated places or integrated at the same place which create movement dynamics (Mårtensson, 2013).	Trees or shrubbery are adjacent to play areas and the open spaces are located in between the play areas.	Trees or shrubbery are adjacent to play areas or the open spaces are located in between the play areas.	No integration. Open spaces, vegetation and play areas in separate parts of the environment.
Spatial Character	2	1	0
Spatial characters that are assessed here are separated places for smaller children groups to recover, meeting places for an entire children group, open spaces that stimulate physical activity and places that stimulate multiple senses (Mårtensson 2004).	All of the four spatial characters mentioned in the description are present at the yard.	2-3 spatial characters mentioned in the description are present at the yard.	The yard has only one character mentioned in the description.

Verktyget är utformat som en tabell där användaren markerar det påstående som stämmer överens med gårdens utformning (Isaksson 2018, s. 5). Utifrån det räknas en poängsumma ihop.

Begrepp

I AOSC benämns huvudbegreppen som åtta faktorer som verktyget bygger på. Uppsatsen och verktyget är skrivet på engelska, men vi har fritt översatt dessa faktorer till svenska. Begreppen är kopplade till forskning som berör barns utemiljö och som tydligt presenteras i uppsatsen.

Storlek på lekyta

Vegetation

Topografi

Integration mellan vegetation öppna ytor och lekutrustning

Rumsliga karaktärer

Löst material

Tillgänglighet

Lekutrustning

AOSC omfattar åtta centrala begrepp som representerar faktorer i barns utemiljö.

Styrkor och svagheter

Verktyget ryms på två A4 och presenteras i form av en tabell vilket gör det överskådligt och lätt att följa. Korta och kärnfulla texter till respektive fråga gör analysen lätt att genomföra. Referenshantering gör att frågorna känns trovärdiga och att relevansen går att verifiera för utföraren. Påståendena som användaren ombeds ta ställning till lämnar litet utrymme för tolkning vilket gjorde att vi kände oss trygga i våra ställningstaganden då verktyget testades. Påståenden som är inriktade på detaljer var lätta för oss som utomstående att ta ställning till. Men då allt för specifika detaljer efterfrågades kunde bedömningen upplevas orättvis. Till exempel kan funktionen höjdlek uppfyllas på andra sätt än genom detaljen klättervägg.

Boverkets Checklista

Verktyget togs fram 2017 i samband med en nationell satsning för upp-
rustning av skol- och förskolegårdar i ett samarbete mellan Boverket och
tankesmedjan Movium. Det är en checklista för inventering av skol- och
förskolegårdar där användaren ska avgöra om olika funktioner finns, sak-
nas eller önskas på gården.

Tillgängligt: <https://www.boverket.se/contentassets/f305b988518040489b8875bb2601846a/rusta-utemiljon-vid-skola-och-for-skola-for-battre-larande-och-okat-valbefinnande---checklista.pdf>

Mål och perspektiv

Målet med Boverkets checklista är att ge ett underlag för förbättring av ute-
miljön vid förskola och skola. Underlaget kan användas för ansökan om medel
genom det statsbidrag som utlysts fram till april 2018. De som är tänkta att
använda checklistan är personal inom skol- och förskoleverksamhet, gärna
tillsammans med barn och elever.

Analys och arbetssätt

Boverkets checklista ryms på ett A4. Checklistan är uppbyggt utifrån fyra rub-
riker. Varje rubrik har en egen tabell med fyra kolumner. I den första kolumnen
beskrivs funktioner kopplade till rubriken. I de tre följande kolumnerna kan
användaren kryssa om funktionen finns, saknas och/eller önskas. Under varje
tema finns fyra till sju funktioner att ta ställning till. Funktionerna behandlar
såväl den fysiska miljön som organisationens arbetssätt kopplat till utemiljön.

Förbättra lärandet	Finns	Saknas	Önskas
Samlingsplatser för barn och elevgrupper.			
Användbara platser för ämnesövergripande undervisning och undervisning i olika ämnen.			
Synliga kretslopp till exempel regnvatten, kompost, odling, energi (ekosystemtjänster).			
Platser med biologisk mångfald (flora, fauna).			
Platser för experiment, kreativt arbete och scenisk framträdan.			
Pedagogiska mål med den ombyggda utemiljön.			
Skapa trygghet	Finns	Saknas	Önskas
Belysning på flertalet områden som möjliggör användning av utemiljön under kvällstid och mörka årstider.			
Platser som används av vuxna till pedagogiska projekt.			
Platser som används av barn och elever till lek och fysisk aktivitet.			

Boverkets checklista (Boverket 2017b) är utformat med tabeller. Inom varje tabell finns det påståenden som användaren uppmanas att fylla i om de finns, saknas och/eller önskas.

Begrepp

De fyra huvudrubriker som omfattar Boverkets checklista utgörs av begrepp som beskriver verktygets tematiska innehåll.

Förbättra lärandet

Skapa trygghet

Stimulera fysisk aktivitet

Göra barn och elever delaktiga

Boverkets checklista är uppbyggt av fyra centrala begrepp.

Styrkor och svagheter

Boverkets checklista ryms i form av en tabell på ett A4 vilket gör att verktyget samt resultatet av analysen känns lättöverskådliga. De påståenden som användaren ska ta ställning till efterfrågar funktioner snarare än detaljer vilket gör att gårdar med olika utformning men med samma funktioner kan bedömas likvärdigt. Detta visar också på tillit till användaren. Det är hens upplevelse av om funktionen uppfylls som räknas och inte om en viss detalj finns i utemiljön. Kategorin *önskas* ger också möjlighet att ta ställning till om en saknad funktion upplevs som ett problem i verksamheten vilket kan bidra till att nyansera svaret. Verktyget är inte värderande då det inte ger några poäng som kan räknas samman och jämföras. Under analysen öppnade checklistan upp för diskussion om hur utemiljön används och fungerar med verksamheten. Verktyget har ett större fokus på den pedagogiska verksamheten än de övriga verktyg som ingick i verktygsanalysen. Det kan innebära att pedagogisk personal känner sig mer inkluderade i kvalitetsbedömning av utemiljön. Men som landskapsarkitekter upplevde vi att andra verktyg ringade in fler aspekter av den fysiska miljön.

SAMLADE INTRYCK

Samlade intryck och reflektioner som framkom under verktygsanalysen presenteras utifrån de fyra teman som vi utgick från då vi samlade information om verktygen.

- Mål och perspektiv
- Analys och Arbetssätt
- Dokumentation
- Begrepp

Mål och perspektiv

Då verktyget upplevdes ha dubbla syften eller då syftet upplevdes svårgreppbart så blev det också svårt att förstå hur verktygets frågor skulle besvaras. Ett avgränsat, tydligt syfte gav däremot förståelse för vilken information som efterfrågades och hur denna skulle användas. Det underlättade för ställningstaganden.

Det har visat sig att metoder ibland används för andra syften eller av andra än vad som från början var tänkt. Det är svårt för upphovsmannen att på förhand förutse och värdera verktygets validitet i samtliga situationer som det kan komma att tas i bruk. Det bör därför framgå i vilken situation och för vem som verktyget är designat att användas.

Analys och Arbetssätt

Ju mer bakomliggande information som gavs inför en uppgift, desto mer självklart upplevdes det ställningstagande som efterfrågades. Det innebar en ökad tilltro till analysen. På plats i fält upplevdes det dock som frustrerande att behöva hantera ett allt för omfattande material.

En översikt av gården i form av en karta underlättade då vi skulle diskutera oss fram till ett gemensamt ställningstagande.

Dokumentation

Då resultatet av den analys som utförs dokumenteras som en totalpoäng blev det svårt att förstå vilka kvaliteter i utemiljön som legat bakom den sammanlagda bedömningen. Då notationen gick att härleda direkt till frågan eller temat som undersökts blev analysresultatet mer nyanserat.

Begrepp

Det uppstod problem om verktyget ledde till diskussion kring tolkningar av begrepp snarare än kvalitet i utemiljön. Begrepp och frågor behöver vara tydligt separerade och väldefinierade. Det ger också analysen högre kvalitet om begrepp har förutsättning att tolkas på samma sätt av olika utförare.

DETTA TAR VI MED OSS

Verktygsanalysen genererade slutsatser som formulerades i ett program. Programmet togs vidare till examensarbetets senare steg där verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar utvecklas.

Program

- LLH ska utifrån aktuell forskning peka på viktiga faktorer i förskolegårdars utemiljö och på så vis ligga till grund för en kommunikation kring den fysiska miljön på förskolegårdar.
- LLH ska tydligt specificera vilka roller och kompetenser som krävs för att utföra analys med hjälp av verktyget.
- Frågorna i LLH ska vara kärnfullt formulerade. Det ska vara tydligt för användaren hur frågan ska tolkas och vad hen svarar på. Frågorna ska ha en tydlig koppling till forskning och Boverkets allmänna råd genom referenshantering. Frågor ska vara funktionsinriktade snarare än inriktade på specifika lösningar.
- Inför varje ställningstagande som efterfrågas i LLH måste användaren få tillräckligt med information för att kunna ge ett svar.
- LLH ska vara kortfattat för att kännas överskådligt och greppbart. Frågor och förklarande texter ska vara tydligt separerade för att inte blandas ihop.
- Analysresultatet delas upp i olika teman/begrepp istället för att ge en totalpoäng. Resultatet visas visuellt med färg samt i en karta.
- LLH ska tydligt visa på förskolegårdens styrkor och svagheter. Det ska gå snabbt att bilda sig en uppfattning.

STEG 2

LITTERATURGENOMGÅNG

I detta kapitel presenteras den andra delen av examensarbetet som bestod i en litteraturgenomgång. I programmet som utgjorde slutsatsen av examensarbetets första steg formulerades en strävan efter att utforma LLH med en tydlig koppling till forskning och till Boverkets allmänna råd genom referenshantering. I en annan programpunkt formulerades att LLH tydligt skulle kunna indikera förskolegårdens styrkor och svagheter samt att frågorna skulle vara funktionsinriktade snarare än inriktade på specifika lösningar. I och med dessa ställningstaganden uppstod ett behov av att ta reda på vad forskningen visat vara viktiga funktioner i förskolors utemiljö och hur dessa forskningsresultat är kopplade till Boverkets allmänna råd.

Detta kapitel inleds med en presentation av begrepp som hämtades ur Boverkets allmänna råd och därefter presenteras den litteratur och de referenser som söktes med utgångspunkt i begreppen. Till sist presenteras de begrepp som valdes för verktyget LLH mot bakgrund av litteraturgenomgången.

ATT GÅ IGENOM LITTERATUR OCH FORSKNING

Litteraturgenomgången inleddes med en genomgång av Boverkets allmänna råd där vi fann viktiga begrepp för kvalitet i utemiljö. Därefter sökte vi forskning som kunde förklara och specificera begreppen.

Begrepp ur Boverkets allmänna råd

Nedan presenteras de åtta begrepp som togs ut ur Boverkets allmänna råd (BFS 2015:1 FRI).

Friytans storlek

Friytans utformning

Tillgänglighet

Ändamålsenliga aktiviteter

Topografi

Vegetation

Sol och skugga

Friytans anslutning till verksamhet

Huvudreferenser

Med utgångspunkt från de valda begreppen ur Boverkets allmänna råd söktes information som kunde motivera och specificera dessa. Sökandet inleddes i den vägledning som lanserats av Boverket (2015) i samband med att det allmänna rådet publicerades. Därefter tillämpades en snöbollsmetod, där de källor som angavs i vägledningen ledde vidare till referenser som i sin tur angavs i dessa. Källorna fanns främst inom disciplinerna miljöpsykologi, folkhälsovetenskap och pedagogik. En liten grupp skandinaviska forskare refererade i stor utsträckning till varandras olika studier i ämnet. De referenser som huvudsakligen har legat till grund för litteraturgenomgången presenteras nedan.

Kvalitet utifrån yta, disposition, sol och skugga

Fredrika Mårtensson (2013) forskar inom landskapsarkitekturens miljöpsykologi och strategisk användning av grönska för att stödja barns behov. Mårtensson har medverkat i utvecklingen av verktyget OPEC för att kvalitetsbedöma förskolegårdar utifrån yta, disposition samt sol- och skuggförhållanden (Mårtensson 2013).

Sju platser för utomhuslekar

Patrik Grahn (2007) är forskare inom landskapsarkitekturens miljöpsykologi. Grahns forskning handlar om betydelsen av naturupplevelser och grönområdets betydelse för barns utveckling och hälsa, samt för pedagogik vid förskolor och skolor. Grahn beskriver sju viktiga platser för utomhuslekar.

Hälsofrämjande utevistelse

Projekt Kidscape (u.å.) är en grupp av forskare som undersöker hälsofrämjande utevistelse på förskolegårdar där UV-strålning och fysisk aktivitet ingår som faktorer.

Utmana gränser genom lek

Ellen Beate Hansen Sandseter (2007) forskar inom pedagogik och små barns utveckling. Sandseter belyser vikten av att låta barn utmana sina gränser och utsättas för risker när de leker.

KVALITET PÅ FÖRSKOLEGÅRDAR

Utifrån de åtta begreppen från Boverkets allmänna råd presenteras här en sammanfattning av den litteratur och forskning som berör kvalitetsindikationer med anknytning till dessa.

Friytans storlek

Friyta för lek och utevistelse definieras av Boverket (2015, s. 12) som den yta som barnen kan använda på egen hand under sin utevistelse. Takterrass räknas inte till friyta, inte heller ytor för parkering, lastning och lossning samt förrådsbyggnader. 40 m² per barn är en riktlinje som tidigare ofta använts för dimensionering av förskolans utemiljö i Sverige (Boverket 2015, s. 54). Men på senare år har denna frångåtts allt mer konsekvent. Mårtensson (2013) menar att gårdsytans totala storlek, oavsett antalet barn som delar på den har betydelse för barnens möjlighet till lek, rekreation och fysisk aktivitet. En stor totalyta kan rymma fler funktioner och har förutsättningar för att klara av slitage bättre än en liten. Grahn (2007, s. 67) skriver att gemensamt för de förskolegårdar som fungerar bra är att de har en area som överstiger 5000 m² samt innefattar någon form av naturmark. Mårtensson (2013) har medverkat till att utvecklat ett sätt att bedöma förskolors kvalitet där friytans storlek ingår som en viktig parameter. Redan vid gårdar som överstiger 3000 m² uppstår hälsovinster enligt Mårtensson*.

Friytans utformning

För begreppet utformning finns vägledande forskning för olika former av rumsligheter och zonering samt hur utrustning kan placeras och/eller integreras i omgivningen för att uppnå en gynnsam miljö för barns utveckling.

Öppet och slutet

En miljö med variation i öppna och slutna rum bidrar till en behaglig dynamik, ger chans till avskildhet och samtidigt kontroll och överblickbarhet. I de slutna rummen blir det möjligt att dra sig tillbaka. I öppna rum är man mer exponerad. Det uppmuntrar till olika typer av deltagande och socialt samspel (Jarle Sorte 2005, s. 233). Mårtensson (2013) beskriver hur ett småbrutet landskap med en variation av öppna och slutna rum bidrar till en positiv rörelsedynamik på förskolegården. Barnen ges möjlighet att påverka lekförloppet. Topografi och vegetation kan användas för att skapa olika typer av rumsligheter.

*Fredrika Mårtensson, Forskare inom miljöpsykologi vid SLU. Mailkontakt 2018-03-08

Sju platser för utomhuslek

I en variationsfattig miljö blir barnens lek hackig och stötvis (Grahn 2007, s. 66). På sådana förskolegårdar uppstår ofta konkurrens om ett fåtal intressanta platser eller lekredskap. Grahn listar ett antal faktorer och kvaliteter som tillsammans bidrar till variation och som visat sig leda till en mer dynamisk och fritt flödande lek på förskolegården; Entrézon, Lekbaser, Lugna områden, Anhalter, Dynamiskt område, Platser för sinnliga lekar samt Gradient från trygghet till utmaning.

Entrézoner utgör ett gränsområde mellan ute och inne (Grahn 2007, s. 64). En gradvis övergång såsom en altan med skärmtak skapar större flexibilitet mellan utomhusvistelse och inomhusvistelse. Entrézonen ger dessutom de yngsta barnen en trygg bas varifrån de kan lära sig att behärska utemiljön samtidigt som de har vuxna närvarande.

Lekbaser kan beskrivas som centrum på förskolegården där många lekar uppstår (Grahn 2007, s. 64). Lekbaser kan vara av naturlig karaktär såsom stora klippblock eller buskage. I barnens fantasi kan dessa bli till berg, rymdstation, djungel eller hus. Även byggda element såsom lekredskap kan fungera som lekbaser i de fall då förskolegården är mer naturfattig.

Lugna områden är platser dit barnen kan gå när de behöver dra sig undan, skärma av sig från intryck och vistas ensamma eller i par. På lugna platser finns utrymme att vila, prata, fantisera eller göra sinnliga upptäckter (Grahn 2007, s. 65.). Boverket (2015, s. 88) beskriver hur barn med funktionshinder kan ha svårt att sortera sinnesintryck vilket gör att de lättare blir uttröttade och får svårt att koncentrera sig. För dessa barn kan lugna platser och möjlighet till reträtt vara extra värdefullt.

Anhalter är platser som barnen har möjlighet att göra till sina egna (Grahn 2007, s. 65). Barnen har ofta namn på dessa platser såsom slottet eller skeppet. Ibland syns spår efter barnen här, till exempel en gren som lagts som en dörr eller gräs i en hög som blivit säng för någon leksak.

Dynamiska områden förekommer som stråk mellan lekbaser och är kantade av anhalter (Grahn, 2007 s. 65). De är öppna platser där barnen har möjlighet att jaga varandra, brottas, rulla och snurra. Här finns möjlighet att kommunicera på avstånd med blickar, kroppsspråk och rörelser.

Platser för sinnliga lekar är till exempel sandlådan där barnen kan strila sand mellan fingrarna, vegetationsytor där barnen kan lukta på blommor eller repa upp löv liksom vattenpölar eller rännor som går att plaska i. Platser för sinnliga lekar bör finnas utspridda på hela gården för att ge variation i leken (Grahn 2007, ss. 65-66).

Grahn (2007, s. 66) menar att välfungerande förskolegårdar där både yngre och äldre barn leker ofta kännetecknas av en *Gradient* där barnen stegvis kan utma-

nas i utemiljön allt eftersom de blir äldre. Denna gradient kan vara uppbyggd så att de mindre barnen på ett naturligt sätt separeras från de mer vilda lekarna genom till exempel ett bryn som de tvekar att passera. Längre från försklebygnaden kan karaktären vara mera vild och otämjd med till exempel friväxande gräs, klätterträd och stenbumlingar. Crawley (2016) har delat in denna gradient i tre zoner som hon kallar den trygga, den dynamiska och den vilda zonen.

Belysning

Belysning har en viktig funktion framförallt under de mörka månaderna av året. Belysningen kan bidra till ökad trygghet och underlättar vistelsen på gården liksom tillgången på fysisk aktivitet. Forskning visar att människor blir mer nedstämda av mörker och mår bättre om det finns god belysning (Küller 2005, s. 92). God belysning kan minska riskerna för skador och skadegörelse (Boverket 2015, s. 97; s.125). Genom att variera belysningen kan man skapa olika uttryck, målpunkter och rumsligheter på gården.

Tillgänglighet

Boverket (2015, s. 96) beskriver tillgänglighet utifrån sex olika kategorier; Motorik, balans, kognition, perception, kommunikation, syn- och hörsel.

Motorisk tillgänglighet kräver att gångvägars underlag är fast, jämnt och inte lutar för mycket. Det får inte heller bli halt vid regn. Marken bör vara tillgänglig hela vägen fram till lekredskapen. Lekredskapen ska vara utformade på ett sådant sätt att barn med funktionsnedsättning kan utnyttja dem. Till exempel kan ett lekbord med sand utnyttjas av någon som sitter i rullstol men inte en traditionell sandlåda med sarg (Boverket 2015, s. 96).

För att öka orienterbarhet för synsvaga kan kontrastfärger användas (Boverket 2015, s. 95). Förskolegårdens ljudmiljö är extra betydelsefull för personer med nedsatt hörsel. För barn med kognitiva eller psykiska funktionsnedsättningar kan möjligheten att reglera intryck vara betydelsefull, att till exempel kunna dra sig undan (Boverket 2015, s. 88).

Ändamålsenliga aktiviteter

Boverkets allmänna råd beskriver fysisk aktivitet, pedagogisk aktivitet, rekreation och lek som exempel på ändamålsenliga aktiviteter på en gård inom förskoleverksamhet. Dessa aktiviteter påverkar barns utveckling och i litteraturen ges exempel på fysiska faktorer i utemiljön som underlättar för aktiviteterna att äga rum på förskolegården.

Samlingsplatser

Tillgång på samlingsplatser gör att utemiljön lättare kan användas som pedagogiskt rum. Boverket (2015, s. 84) menar att samlingsplatser för både större och mindre grupper behövs. Samlingsplatser kan se olika ut. De kan vara mer klassrumsliknande med bänkar och väderskydd eller mer naturlika så som en cirkel av stenar i en natuuryta.

Riskfylld lek

Mot bakgrunden att barn är nyfikna och söker sig till riskfyllda lekar har en studie gjorts där barns riskfyllda lek kategoriserats utifrån observationer och intervjuer (Sandseter 2007). Lekar som medför en risk i att bli rädd eller skada sig kallas av Sandseter för *risky play* (av oss fritt översatt till riskfylld lek). Tillsammans med andra forskare menar Sandseter att det är nödvändigt och nyttigt för barn att utsättas för och tillåtas riskfylld lek för att lära sig att bedöma risker och hantera dessa senare i livet. Samtidigt framhåller Sandseter att det finns en skillnad på farlig lek och riskfylld lek. Målet med riskfylld lek är inte att barnen ska skada sig utan att de ska ges möjlighet till utvecklande utmaningar och gradvis lära sig att ta ansvar för sin egen säkerhet.

Sex kategorier för riskfylld lek (fritt översatt till svenska)

Höjd - till exempel genom att klättra upp på saker, där risken ligger i att ramla.

Hög fart - kan uppnås genom att till exempel gunga, springa eller rutscha, där en okontrollerad fart kan leda till kollision med någon eller något.

Riskfyllda verktyg - till exempel knivar, sågar och yxor där risken ligger i att skära sig.

Riskfyllda element - till exempel gropar, klippor eller eld, där risken ligger i att barnen kan ramla från eller in i.

Bråk- och brottningslekar - kan leda till att barn skadar varandra.

Lekar där barnen kan försvinna och gå vilse.

(Sandseter 2007, s. 243)

Löst material

Löst material stimulerar fantasin och leken hos barn (Boverket 2015, s. 106). Det bidrar även till att barn lär sig att förhandla med varandra och kan även ha ett pedagogiskt syfte som att lära sig om årets skiftningar. Ofta kan löst material uppfattas som skräpigt. Men det är ett viktigt inslag på förskolegården och därför bör det inte städas bort (Boverket 2015, s. 107). Löst material kan vara både av naturligt och artificiellt slag. Det är saker på gården som går att förflytta och kan användas till att förändra en plats (Boverket 2015, s. 107). Sand och snö är exempel på löst material. Buskar och träd kan bidra med kottar, löv, bär, pinnar. Men även föremål så som hinkar och spadar i plast räknas till löst material.

Mårtensson (2009, s. 174) menar att möjligheten att påverka den fysiska miljön gör att människor känner välbehag och vinner självförtroende. Att flytta på saker, bygga och konstruera ökar möjlighet för barnen att påverka sin omgivning. Mårtensson framhåller naturens betydelse för de yngsta barnens möjlighet att gradvis ta kontakt med och utforska sin omvärld. Forskning har visat att på platser med mycket hårdgjorda ytor ökar den fysiska aktiviteten vid regnväder då det uppstår pölar som barnen kan leka med (Mårtensson 2009, s. 175). Mårtensson (2009, s. 176) menar att god tillgång till löst material ger barnen förtäring i miljön och skapar trygghet som kan hjälpa dem att våga sig in i mer fartfyllda lekar.

Pedagogiska aktiviteter

Förskolans uppdrag

Förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda en trygg omsorg.

(Läroplan för förskolan Lpfö 98 2016, s. 5)

Förskolans verksamhet har i uppdrag att bidra till barns lärande och utveckling. Förskolegården har en stor betydelse inte bara för lek utan även ett pedagogiskt syfte. Kunskaper blir mer bestående om man växlar mellan undervisningsaktiviteter inomhus och utomhus (Boverket 2015, s. 25). De flesta ämnen går att förflytta till gården och framförallt kan undervisning på förskolegården bidra med praktiska erfarenheter och omvärldsförståelse. För att kunna använda förskolegården i pedagogiskt syfte krävs inte ett tydligt "uteklassrum" utan det kan ske på många olika sätt (Boverket 2015, s. 84). Exempel på pedagogiska inslag på förskolegården kan vara odling, naturlika områden där man kan lära om djur och växter, synligt vatten eller en eldstad.

Kreativa aktiviteter

Skollagen om kreativitet

Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarsfulla individer och medborgare.

(SFS 2010:800, 1 kap. 4 §)

Enligt skollagen har utbildningen skyldighet att arbeta för att barnen ska kunna utveckla sin kreativitet. För att barn ska kunna bearbeta och uttrycka känslor och tankar är det viktigt att de kan vara kreativa (Boverket 2015, s.16). Att leka, liksom att få skapa egna saker uppmuntrar till kreativitet. Projekt som kan pågå över tid och som inte städas bort ökar möjligheten för barnen att påverka sin omgivning, vilket av Grahn (2007, s. 65) och Mårtensson (2009, s. 174) lyfts fram som viktigt för att skapa välbefinnande och självförtroende. Exempel på platser

som uppmuntrar till kreativitet kan vara en plats som fungerar som scen där man kan ha uppträdanden. Det kan även vara platser där det finns tillgång till material att bygga saker med eller möjlighet att uttrycka sig i färg och form.

Topografi

Boverket (2015, s. 91) menar att topografi är en tillgång på förskolegården då den skapar varierande rumslighet samt stimulerar barnen att röra på sig. Sandseter (2007) beskriver topografins betydelse för barns möjligheter att kunna få upp fart och utmana sina gränser i utemiljön. I en undersökning fann Sandseter (2007) att om det fanns något som gick att klättra på eller bestiga så gjorde barnen det. Höjdskillnader kan användas för att klättra på, få utsikt från eller kana nedför. Jay Appletons (2005, s. 215) menar att människan har en vilja att kunna söka skydd och samtidigt ha utblick över en yta. Med varierad topografi är det möjligt att få överblick och se ut över vad som sker på andra delar av gården utan att själv bli sedd.

Vegetation

Det finns många fördelar med en vegetationsrik förskolegård. Växter bidrar till biologisk mångfald och kan användas för att förklara olika biologiska och ekologiska samband. Det bidrar också med löst material som kan utnyttjas i olika former av lek och undervisning (Boverket 2015, s. 85).

Grahn (2007, s. 67) poängterar att alla förskolegårdar som han kommit i kontakt med genom forskning, och som visat sig fungera bra, innehåller någon typ av naturmark. Grahn menar att en alltför steril och tillrättalagd förskolegård inte ger samma möjligheter som om naturliknande platser finns. Mårtensson (2009, s. 170) använder begreppet vidlyftig lek för att beskriva utomhuslekens vildhet och rörlighet på ett så väl fysiskt som mentalt plan. Om träd och buskar finns på gården skapas möjligheter för både sinnliga upplevelser samt vidlyftig och dynamisk lek (Grahn 2007, s. 66). Grahn (2007, s. 71) visar även på forskning som indikerar att barn på naturlika gårdar tränar snabbhet, uthållighet, balans, vighet och koordination i större utsträckning än barn på gårdar som i huvudsak har en byggd eller konstruerad karaktär. Enligt Grahn (2007, ss. 72-73) tyder forskningen dessutom på att barn som har mycket naturkontakt på förskolegården har avsevärt bättre koncentrationsförmåga än barn som vistas i en konstruerad eller byggd miljö. Barn på naturrika gårdar rör sig drygt 20% mer jämfört med barn som vistas i naturfattiga utomhusmiljöer samtidigt som skadlig solexponering minskas med 40% (Grahn 2007, ss. 72-73).

Smilla Petrovic och Bo Lindvall (2011) har jämfört barns inomhuslek respektive utomhuslek ur ett genusperspektiv. De fann att naturlika miljöer ger fler möjligheter till spontana upptäckter som bryter de könskodade lekarna. Gruppsammansättningar ändras på så vis och pojkar och flickor leker mer integrerat.

Sol och skugga

Solljus kan bidra till ett behagligt klimat i utomhusmiljön men kan också vara obehagligt att vistas i under den varmaste tiden på året. Solljus har hälsofördelar då det bidrar till att D-vitamin bildas i huden. Att vistas i solen i cirka 15-20 minuter ger den UV-strålning som barn behöver per dag för att kunna bilda tillräckligt med D-vitamin (Kidscape u.å.). Att utsättas för direkt och starkt solljus en längre stund ökar risken för att bränna sig, vilket i sin tur kan öka risken för hudcancer (Kidscape u.å.). Mycket vegetation på förskolegårdar bidrar till en mer hälsosam nivå av UV-strålning då bladverken ger en skyddande och behaglig skugga utan att reducera solens positiva effekter. Detta resulterar i att barnen kan vistas ute längre perioder utan att riskera att bränna sig. Områden med slagskugga från till exempel husfasader blir lätt kalla och mörka och bjuder inte in till lek på samma sätt som platser med bladskugga (Jungmark & Åkerblom 2016). En variation av sol och behaglig skugga på en förskolegård är att föredra.

Friytans anslutning till verksamhet

En viktig aspekt av att placera en förskolegård i direkt anslutning till verksamheten är möjligheten för barnen att stegvis tillägna sig omvärlden. Att genom leken bit för bit utvidga sin invanda sfär. Mårtensson (2009, ss. 173-174) använder begreppet territorialitet för att beskriva hur barn med enkla medel modifierar sin omgivning, skapar markeringar, ritualer, förhandling och regler om vad som är "mitt" och "ditt". Barnens eget platsskapande är enligt Mårtensson ett viktigt led i identitetsutveckling och att på egen hand ta plats i världen. Mårtensson använder ordet grejande för att beskriva den sinnliga kontakten och möjligheten att påverka utemiljön. Genom grejandet vinner barnen självtillit och skaffar sig kompetens att ta sig fram och orientera sig. Grahn (2007) frågar sig vart barn i dag har möjlighet att ostört utforska naturen och själva bygga och ordna det för sig utan att det räknas som vandalism. Grahn lyfter fram förskolegårdens viktiga roll för att erbjuda dessa möjligheter.

Boverket (2015, s. 23) understryker att en egen gård i direkt anslutning till förskolebyggnaden har betydande påverkan på barnens tillgång till utomhuslek och fysisk aktivitet. Om barnen är helt beroende av vuxna för att ta sig till en lekbar utomhusmiljö är risken stor att de blir mer stillasittande och därmed får sämre tillgång till en hälsosam livsstil. Entréer från flera rum i förskolebyggnaden ökar möjligheten för att delar av inomhusverksamheten flyttas ut*.

*Maria Littke. Förskolepedagog i Nacka. Samtal 2018-02-20

BEGREPP FÖR LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR

Inför utformandet av verktyget LLH skedde en bearbetning av de åtta begrepp som identifierats ur Boverkets allmänna råd tillsammans med informationen från litteraturgenomgången. Samma faktorer i den fysiska miljön för barn kan härledas till flera begrepp ur Boverkets allmänna råd. Andra begrepp var mer mångfacetterade och påverkades av flera faktorer i den fysiska miljön. De åtta begrepp som låg till grund för litteraturgenomgången utökades till 13. Dessa 13 begrepp utgjorde slutsatsen för examensarbetets steg 2 och togs vidare till steg 3 där prototypen till det nya verktyget LLH utformades.

Begrepp i Boverkets allmänna råd

- Friytans storlek
- Friytans utformning
- Tillgänglighet
- Ändamålsenliga aktiviteter
- Topografi
- Vegetation
- Sol och skugga
- Friytans anslutning till verksamhet

Begrepp i Lekbar, Lärbar, Hållbar

- Friytans storlek
- Friytans anslutning till verksamhet
- Topografi
- Vegetation
- Sol och skugga
- Zonering
- Rumslighet
- Samlingsplatser
- Belysning
- Tillgänglighet
- Löst material
- Pedagogiska aktiviteter
- Kreativa aktiviteter

13 begrepp togs vidare till examensarbetets steg 3 och verktyget LLH

STEG 3

VERKTYGSUTFORMNING

I examensarbetets tredje steg utvecklades prototypen för verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar. Processen hade i själva verket startat redan tidigare då tankar och idéer om hur ett nytt verktyg skulle kunna se ut kontinuerligt formulerats. Men det var först i detta steg av examensarbetet som dessa sattes ihop till ett konkret material.

I detta kapitel beskrivs processen att utifrån programmet från steg 1, genom utkast och skisser ta ställning till utformning av LLH. Våra ställningtaganden beskrivs. Till sist presenteras resultatet i form av utdrag ur den matris och den vägledning som blev resultatet av verktygsutformningen.

ATT UTVECKLA ETT VERKTYG

Utifrån erfarenheter i form av programmet som utformades efter verktygsanalysen i steg 1 och de 13 begrepp som togs fram genom litteraturgenomgången i steg 2 utvecklades prototypen för verktyget LLH. Arbetet kan liknas vid en skissprocess där utkast till texter, frågor, form och layout producerades. Skisserna diskuterades och vidareutvecklades. Nedan följer en beskrivning av hur denna process gick till.

Skissa tillsammans

Att diskutera och skissa var ett sätt att föra anteckningar i ord och bild tillsammans. Detta fungerade som ett forum att testa, förklara och argumentera för idéer och tankar. På så sätt både dokumenterades tankar och vi gavs möjlighet att bygga vidare på varandras idéer.

Frågor utifrån programmet

Vi formulerade frågor om vad som måste besvaras för att uppfylla programpunkterna. Genom skisser och diskussion formulerades svar på frågorna. Både bra och dåliga idéer skissades för att formulera argument för de i slutändan valda alternativen. Utifrån en av programpunkterna formulerades frågorna: Vad kan de olika rollerna/kompetenserna bidra med i användandet av LLH? Och hur anpassas verktyget så att olika kompetenser kan använda det tillsammans och lära av varandra? Skisser utifrån dessa frågor går att se i bild 1.

Bild 1. De olika kompetenser som bör vara med vid användning av LLH är landskapsarkitekt, pedagog och förvaltare. De olika kompetenserna har olika kunskaper som rör förskolors utemiljö.

Andra frågor utifrån programmet var hur kärnfulla frågor som är lätt att tolka bör formuleras? Med kunskap från verktygsanalysen i steg 1 testades olika sätt att formulera frågor. Det var viktigt att undvika att fråga om två saker i en fråga. En sådan fråga kan vara svår att svara på om ena saken uppfylls men inte den andra. Ett förslag var att dela upp oklara frågor i flera kortare frågor. Men med fler frågor fanns det risk att LLH inte uppfyllde programpunkten om att vara kortfattat.

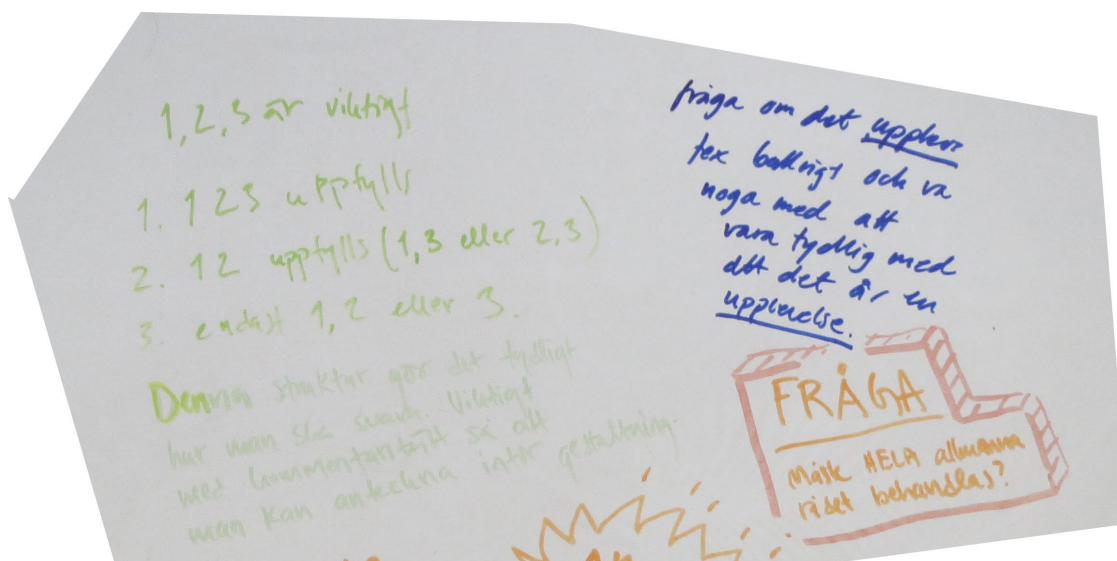

Bild 2. Utifrån programpunkten om att det ska vara tydligt för användarna vad och hur de ska svara på frågorna i LLH, skissades alternativ för formuleringar.

Ett kortfattat och referensrikt verktyg

Hur kan verktyget både vara kortfattat och forskningsbaserat med referenshantering? Och vad innebär kortfattat och greppbart? Med målet att användarna endast ska behöva läsa nödvändig information för att kunna besvara frågorna uppstod idéer om att skapa en separat vägledning. I denna kan en mer utförlig förklaring till frågorna och forskningen presenteras.

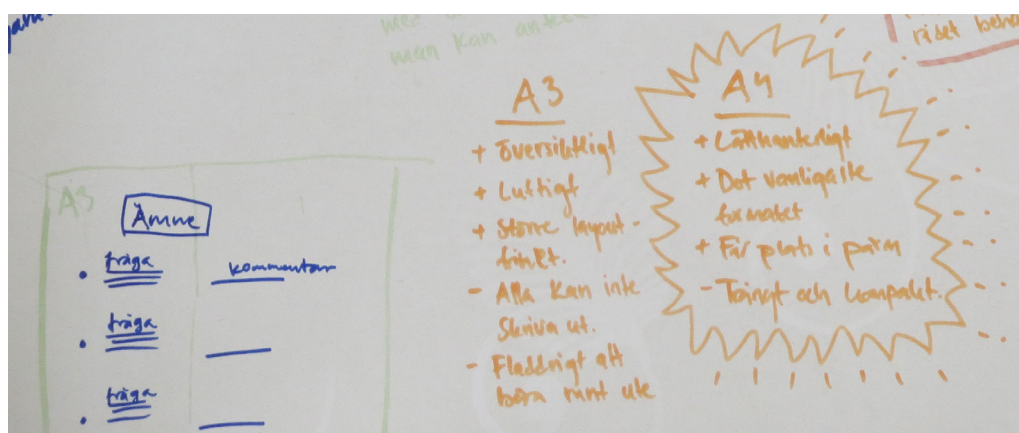

Bild 4. För- och nackdelar med olika format för LLH skrevs i punktlister. Utifrån målsättningen att LLH skulle vara kortfattat och greppbart föll valet på A4-formatet.

Utifrån de två sista programpunkterna som behandlar hur resultatet av analys med LLH presenteras framkom flera frågor. På vilket sätt kan resultatet redovisas och bli tydligt med hjälp av färg? Och hur blir det tydligt vad som är förskolegårdens styrkor och svagheter?

Bild 5. Hur blir kopplingen mellan forskning och LLH tydlig samtidigt som det är kortfattat? Vart och hur presenteras resultat? Idéer om att resultat både kan visas i LLH och digitaliseras för att lättare kunna bevaras och behandlas framkom under skissandet. En vägledning kan utgöra kopplingen mellan ett kortfattat verktyg och forskning.

Bild 6. För att göra LLH lättöverskådligt och kortfattat testades olika layout-alternativ för text, färgrutor, tabeller och resultat.

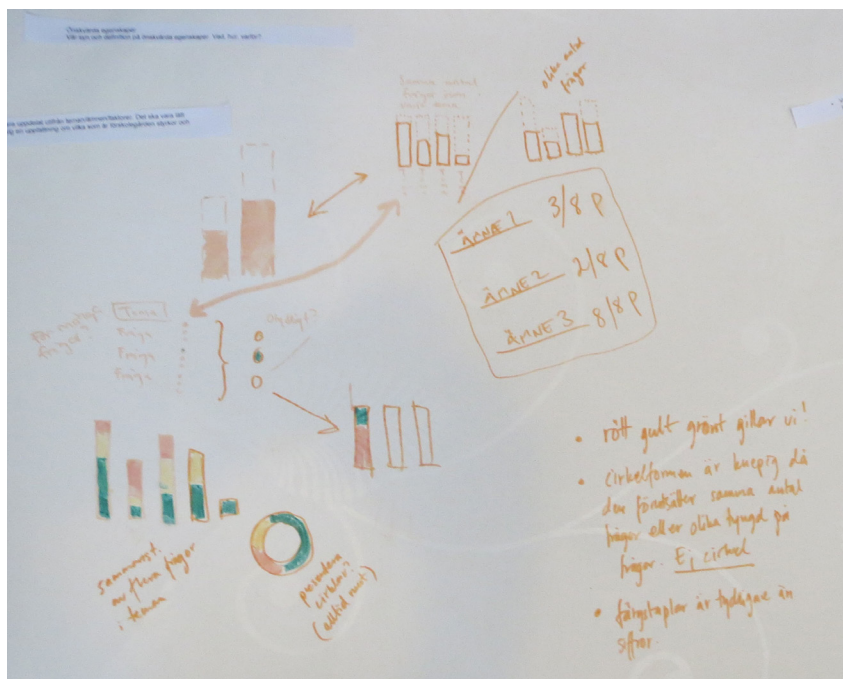

Bild 7. Det finns olika sätt att presentera resultat. En idé var genom stapeldiagram eller procentsatser i cirkelform. En annan var genom poäng. Diskussion uppkom om hela analysen skulle representeras av ett gemensamt resultat, till exempel genom en totalpoäng. Eller om varje begrepp skulle vara representerat i resultatet. Utifrån skisserna togs ställningstagandet att presentera resultatet med hjälp av färg.

VERKTYGET LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR

Utifrån skisserna och diskussionerna skapades prototypen för verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar. I prototypen ingår en matris i A4-format på fyra sidor och en vägledning i A5-format. Exempel ur matrisen och vägledningen som togs vidare till examensarbetets steg 4 presenteras på de två följande sidorna. Därefter beskrivs LLH utifrån de enligt Goldkuhl och Fristedt (1994) grundläggande delområdena som beskriver en metod; *Mål och perspektiv*, *Analys och arbetssätt*, *Dokumentation* samt *Begrepp*.

Lekbar, Lärbar, Hållbar

Detta är ett dialogverktyg med syfte att användas vid utveckling av förskolegårdar. Det är tänkt att användas i samarbete mellan landskapsarkitekt, förskolepedagog och gårdens förvaltare. Analys med hjälp av verktyget genomförs på plats på förskolegården under den tid som förskolegården vanligtvis utnyttjas. Verktyget berör olika begrepp och under varje begrepp finns påståenden. Markera det påstående som stämmer bäst överens med den aktuella förskolegården. Färgkodningen ger en indikation om hur väl gården lever upp till kvaliteten enligt forskningsrön. Resultatet ger ett underlag för att planera eventuella åtgärder. Lämna gärna förslag på åtgärder i kommentarsfälten. Den tillhörande vägledningen ger en förklaring till respektive begrepp och sammanfattar den bakomliggande forskningen. Det kan underlätta att ha med en karta över förskolegården att anteckna i och diskutera över.

FRIYTANS STORLEK

Friyta är den yta som barnen självständigt kan utnyttja och fritt röra sig över under sin utevistelse, utan avgränsande staket. Om gården är uppdelad mellan exempelvis olika avdelningar så får de olika delarna olika värden. Takterrass räknas inte till friyta, inte heller ytor för parkering, lastning och lossning eller förrådsbyggnader.

Friytan storlek är minst 3000 m² samt minst 40 m² per barn.

Friytans storlek är minst 3000 m² men mindre än 40 m² per barn.

eller

Friytans storlek är mellan 1200 och 3000 m² men minst 40 m² per barn.

Friytans storlek är mindre än 1200 m² oavsett yta per barn.

Kommentar:

FRIYTANS ANSLUTNING TILL VERKSAMHETENS LOKALER

Friytan finns i direkt anslutning till verksamhetens lokaler och det är möjligt att ta sig ut från flera av verksamhetens rum.

Friytan finns i direkt anslutning till verksamhetens lokaler men det finns endast en entré.

För att nå lekbar utemiljö måste förskolegruppen förflytta sig från förskolan. Barnen måste invänta personal för att kunna ta sig till friytan.

Kommentar:

TOPOGRAFI

Med topografi menas höjdskillnader så som kullar, slänter och bergsknallar.

Gården har en varierad topografi.

Gården är övervägande flack men har minst en höjd eller kulle.

Gården är övervägande flack, varierad topografi saknas.

Kommentar:

Utdrag ur matrisen för LLH. Matrisen inleds med en presentation av verktyget LLH. Den är uppdelad i 13 begrepp med färgkodade påståenden. Vid analys kryssar användarna för det påstående som bäst stämmer överens med gården.

Sol och skugga

Solljus kan bidra till ett behagligt klimat i utomhusmiljön men kan också vara obehagligt att vistas i under den varmaste tiden på året. Solljus har hälsofördelar då det bidrar till att D-vitamin bildas i huden. Att vistas i solen i cirka 15-20 minuter ger den UV-strålning som barn behöver per dag för att kunna bilda tillräckligt med D-vitamin (kidscape u.å.). Att utsättas för direkt och starkt solljus en längre stund ökar risken för att bränna sig, vilket i sin tur kan öka risken för hudcancer (Kidscape, u.å.). Mycket vegetation på försko-

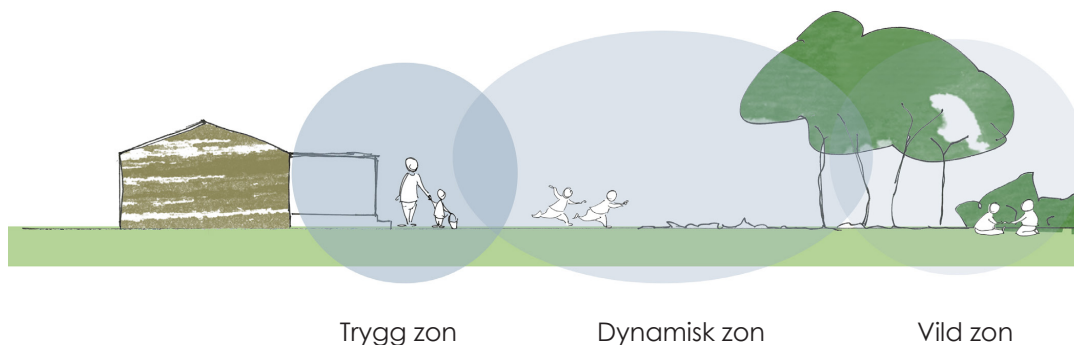
legårdar bidrar till en mer hälsosam nivå av UV-strålning då bladverken ger en skyddande och behaglig skugga utan att reducera solens positiva effekter. Detta resulterar i att barnen kan vistas ute längre perioder utan att riskera att bränna sig. Områden med slagskugga från till exempel husfasader blir lätt kalla och mörka och bjuder inte in till lek på samma sätt som platser med bladskugga (Jungmark & Åkerblom 2016). En variation av sol och behaglig skugga på en förskolegård är att föredra.

Zonering

Patrik Grahn (2007 s. 66) menar att välfungerande förskolegårdar där både yngre och äldre barn leker ofta kännetecknas av en gradient där barnet stegvis kan utmanas i utemiljön allt eftersom hen blir äldre. Emma Crawley (2016) har delat in denna gradient i tre zoner, Den trygga, den dynamiska och den vilda.

Den trygga zonen definieras i verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar som en lugn plats

med mycket vuxenkontakt. I den dynamiska zonen kan barnet övervakas av vuxna på avstånd och den innefattar platser och redskap för mer fartfylld lek. I den vilda zonen är barnet mer självständigt. Det kan innebära en möjlighet att dra sig undan men också äventyr där den egna fantasin får styra. Den vilda zonen bör ha en naturlig snarare än en konstruerad karaktär.

Mål och perspektiv

LLH bidrar till samverkan och dialog mellan olika kompetenser inom projektgruppen för projektet Hållbara Utemiljöer. Detta uppnås genom att det är flera som tillsammans genomför analys med hjälp av LLH. Ett sådant samarbete uppmuntrar till diskussion som kan leda till att kvalitet och ändamålsenliga utemiljöer definieras på ett sätt som alla kan ställa sig bakom. LLH indikerar den analyserade utemiljöns kvaliteter och brister och bidrar till en konstruktiv diskussion kring förbättringsåtgärder, genom att ställningstaganden är baserade på forskning.

Analys med hjälp av LLH ska utföras av en grupp bestående av landskapsarkitekt med erfarenhet av att gestalta förskolegårdar, forskollärare med särskilt ansvar för utemiljön för den aktuella förskolan samt förvaltare med driftansvar för den aktuella fastigheten. LLH har utvecklats med utgångspunkt i det förvaltningsgemensamma projektet i Nacka där dessa kompetenser ingår.

Analys och arbetssätt

För att skapa en gemensam bild och förståelse ska analys med hjälp av LLH föregås av en utbildning där användare presenteras för verktygets mål och syfte samt för bakomliggande forskning och ställningstaganden utifrån denna. Under utbildningen får användarna också en beskrivning av hur de praktiskt genomför analys med hjälp av LLH.

Analys med hjälp av LLH genomförs på plats på den aktuella förskolegården med hjälp av matrisen. Analysen sker vid en tid på dagen då gården ofta används. På så sätt bedöms förhållandena så som de är när gården vanligtvis brukas. Förutom matrisen bör användarna ha med sig en karta över förskolegården samt vägledningen. Vägledningen sammanfattar bakomliggande forskning och fungerar som hjälp att tolka de 13 begrepp som omfattar verktyget. I matrisen finns formulerade påståenden om utemiljön under respektive begrepp. Användarna markerar det påstående som de i diskussion kommer fram till motsvarar förskolegården bäst.

Resultatet av genomförd analys kan utgöra underlag för utveckling av den aktuella förskolegården. Tillsammans med resultatet från motsvarande analys på flera förskolegårdar kan det även bidra till en generell diskussion kring krav på ändamålsenlighet och kvalitet i utemiljöer på förskolor i Nacka.

Dokumentation

De påståenden som finns under respektive begrepp i LLH har getts färgklassificering som baseras på deras korrelation med bakomliggande forskning. Färgklassificeringen utgörs av färgerna grönt, gult och rött där grönt motsvarar stark korrelation med forskningsrönen och därmed indikerar hög kvalitet. Rött motsvarar svagast korrelation med forskningsrönen och indikerar bristande kvalitet. Gult motsvarar medelgod korrelation med forskningsrönen. Dokumentationen sker genom att kryssa eller ringa in det påstående som stämmer bäst överens med gården. På så sätt blir det tydligt inom vilka begrepp det finns kvaliteter eller brister. Skriftliga kommentarer eller reflektioner som uppstår i samband med att påståenden väljs skrivs i ett kommentarsfält som följer efter respektive begrepp. Enkla skisser kan också göras i en medföljande karta.

Begrepp

LLH utgörs av 13 begrepp som utformades i examensarbetets steg 2. De påståenden som användarna av LLH ombeds ta ställning till utgår från dessa begrepp.

- Friytans storlek
- Friytans anslutning till verksamhet
- Topografi
- Vegetation
- Sol och skugga
- Zonering
- Rumslighet
- Samlingsplatser
- Belysning
- Tillgänglighet
- Löst material
- Pedagogiska aktiviteter
- Kreativa aktiviteter

STEG 4

UTVÄRDERING GENOM WORKSHOP

Det material som genererats i examnesarbetets tredje steg behövde utvärderas i en situation som påminde om den som hafts i åtanke då LLH utformats; ett samarbete mellan olika professioner, utomhus på en förskolegård. Projektgruppen för projektet Hållbara Utemiljöer utnyttjades för denna utvärdering som skedde i form av en workshop på en av Nackas förskolor.

I det här kapitlet beskrivs upplägg och genomförande av workshopen samt de kommentarer på utformning, innehåll och användning av LLH som framkom.

Under workshopen testades LLH på en förskolegård i Nacka. Foto: Elsa Bergebo 2018-04-12

GENOMFÖRANDE AV WORKSHOP

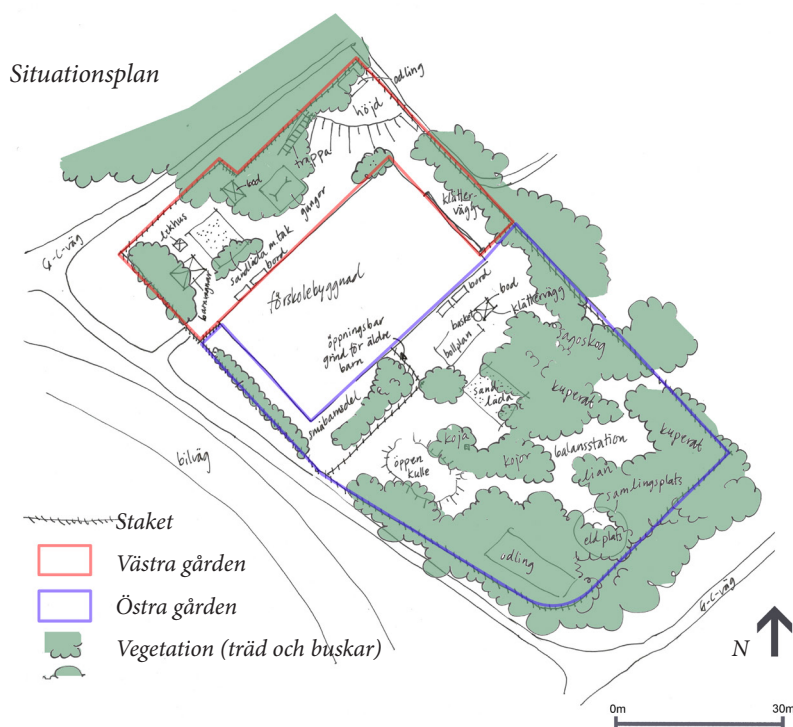
Workshopen ägde rum på Korallens förskola torsdagen den 12 april 2018. Det var barmark och soligt vårväder men ännu inga löv på träden. Barnen på förskolan befann sig utomhus samtidigt som workshopdeltagarna. Nedan redogörs för hur workshopen genomfördes.

Inbjudan

En av projektledarna för projektet Hållbara Utemiljöer sammankallade till workshopen. 36 personer bjöds in. Majoriteten var anställda inom förskola och skola i Nacka kommun. Men även representanter från privata fastighetsägare för skolfastigheter, en konsulterande landskapsarkitekt samt andra deltagare i projektgruppen för Hållbara Utemiljöer bjöds in. I inbjudan gavs information om att vi i egenskap av studenter valt att utforma ett planeringsverktyg som kunde komma att användas för projektet Hållbara Utemiljöer. Det informerades att de inbjudna hade möjlighet att komma till Korallens förskola för att höra oss berätta om detta samt att genomföra en övning utomhus. Inbjudan skickades ut tre veckor innan datumet för workshopen. En vecka innan workshopen skickades en påminnelse ut till de inbjudna med en preliminär tidsplan för workshop-tillfället.

Korallens förskola

Förskolan ligger i västra Orminge och har fem avdelningar. Förskolebyggnaden omges av förskolegården som är uppdelad av staket och nyttjas som två separata gårdar; den västra och den östra.

Korallens förskolegård omger förskolebyggnaden. Gården är uppdelad med staket och nyttjas som två separata gårdar för förskolans olika avdelningar.

Deltagare

11 av de inbjudna valde att delta i workshopen. Dessa hade kompetenser och roller som presenteras nedan.

Förskollärare (fyra deltagare)	Förvaltningschef och projektledare för projektet Hållbara Utemiljöer
Enhetskoordinator inom förskola	
Skolkoordinator	Geograf, projektledare för skolgårdsprojekt där skolgårdar renoveras av sommararbetande ungdomar.
Utomhuspedagog inom naturskolan	
Utbildningsstrateg och projektledare för projektet Hållbara Utemiljöer	Landskapsarkitekt, konsult

Presentation och övning

Workshopen inleddes med en presentationsrunda där deltagarna fick säga sitt namn samt sin profession, roll och koppling till barns utemiljö. Därefter hölls en kortfattad presentation av oss och vår koppling till projektet Hållbara Utemiljöer samt vår roll i form av studenter som skrev examensarbete på landskapsarkitektprogrammet. Utgångspunkten för examensarbetet presenterades, vad som inspirerat till att skriva om förskolegårdar, hur projektet Hållbara Utemiljöer inspirerat och varför valet föll på att utforma ett dialogverktyg. Upplägget för verktyget LLH, matrisen och den tillhörande vägledningen presenterades. De 13 begrepp som verktyget och vägledningen bygger på gick kortfattat igenom.

Det första begreppet, *Friyta* med tillhörande påståenden gick igenom under presentationen. Detta för att deltagarna skulle förstå hur de skulle gå tillväga med att välja påståenden inom ett begrepp samt för att friytans storlek kan vara svårt att uppskatta ute på gården utan att mäta noga i en karta. Vi förklarade hur friytans storlek räknats ut samt att friytan på Korallens förskola delats in i två separata ytor då det var så den utnyttjades i praktiken. Presentationen tog i sin helhet cirka 25 minuter.

Blandade yrkesroller

Då LLH är tänkt att användas i samarbete mellan olika yrkeskompetenser eftersträvades en så autentisk situation som möjligt. Workshopdeltagarna delades därför in i grupper med så många olika yrkeskompetenser som möjligt i varje grupp. Tre grupper bildades med tre till fyra deltagare i varje. Grupperna tilldelades material i form av matrisen och vägledningen för LLH samt ett ortofoto över gården där grupperna uppmanades att anteckna tankar och idéer. Deltagarna uppmanades även att läsa i den tillhörande vägledningen om de blev osäkra på något begrepp eller påstående. Vi cirkulerade på gården under övningen för att finnas till hands vid eventuella frågor eller funderingar. Deltagarna genomförde övningen ute på förskolegården under cirka en timme. En grupp genomförde övningen på den västra gården och två grupper genomförde övningen på den östra.

Gruppdiskussion och enkät

Då deltagarna återvände in uppmanades de att sätta sig inom de grupper som de genomfört övningen i. Varje grupp gavs post-it lappar i blått och orange. De uppmanades att skriva sådant som de upplevde positivt med verktyget på orangea lappar samt önskemål om tillägg eller förbättringar på blå lappar. Efter 20 minuter fick grupperna läsa upp sina lappar. En av oss agerade diskussionsledare och ställde följdfrågor medan den andra antecknade.

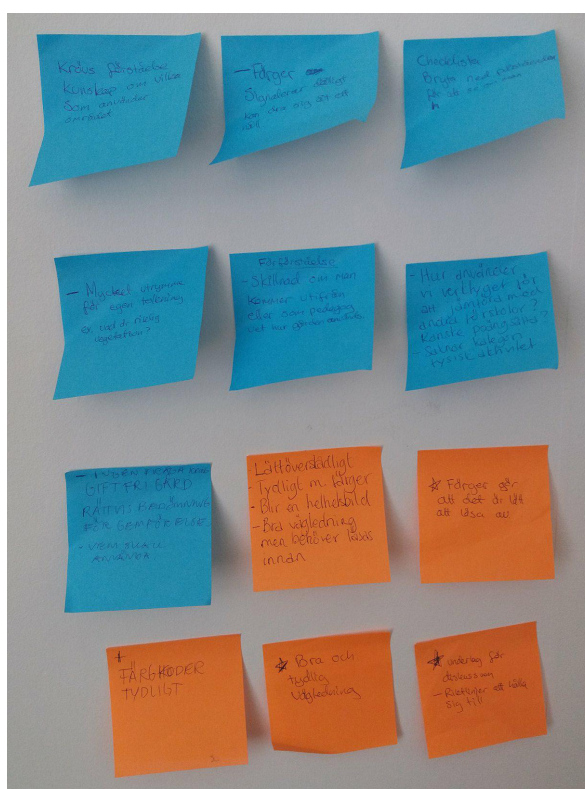
Efter diskussionen avslutades workshopen med att deltagarna fick fylla i individuella enkäter med frågor om deras upplevelse av workshopen och av LLH. Syftet med enkäten var att samla in tankar som fanns hos deltagarna men som inte kommit fram i den gemensamma diskussionen samt att få en översikt över vilka olika roller som deltagit i workshopen och deras specifika upplevelse.

DELTAGARNAS ÅSIKTER OCH DISKUSSIONER

Sammanfattningar av åsikter från gruppdiskussionen och från de individuella enkäterna presenteras under respektive rubrik.

Gruppdiskussion

Utifrån post-it lapparna som grupperna presenterade för varandra genererades diskussion och vidare funderingar i hela gruppen. På nästa sida redovisas en sammanfattning av kommentarerna från post-it lapparna med positiva kommentarer och önsksningar om förbättringar eller tillägg, samt den följande diskussionen.

Grupperna på workshopen skrev förbättringsåtgärder på blå lappar och positiva aspekter av LLH på orangea lappar.

Positiva kommentarer

- LLH fungerade som ett bra underlag och vägvisare i diskussion om förskolegårdens kvalitet.
- Vägledningen var bra och tydlig.
- Analys med hjälp av verktyget LLH var lättöverskådlig och färgkodningen var tydlig.

Önskningsom tillägg och förbättringar

- LLH gav utrymme för egna tolkningar vilket gjorde resultatet svårt att jämföra mellan olika utförare.
- Risk för olika resultat beroende på hur väl de som genomför analysen känner gården.
- Otydligt vem som ska använda verktyget LLH.
- Kategorierna giftfri gård och fysisk aktivitet saknades.
- En checklista som bryter ner påståenden till olika funktioner, "finns" eller "finns inte" önskades.
- En karta att anteckna i önskades.
- Färgkodningen signalerar en värdering vilket kan göra att den som utför analysen färgas i sina ställningstaganden beroende på vad hen vill ha ut av resultatet.

Individuella enkäter

Nedan är sammanställda svar från enkäten som deltagarna fick fylla i i slutet av workshopen. Dessa är presenterade utifrån de frågor som ställdes i enkäten.

Vad har du lärt dig idag?

Deltagarnas individuella kommentarer om vad de lärt sig under workshopen kan delas in i tre kategorier. En del handlade om att de lärt sig göra bedömning med hjälp av ett verktyg och att de lärt sig använda verktyget LLH. Andra svar indikerade att workshopdeltagarna fått nya perspektiv i sitt sätt att se på utemiljön, att de tagit till sig nya faktakunskaper och nu började koppla samman förskolegårdens fysiska förutsättningar med funktion och kvalitet. En tredje typ av svar talade om att workshopdeltagarna lärt sig av varandras kompetenser och berikats av varandras perspektiv. Ett exempel var en landskapsarkitekt som beskrev hur hen fått nya insikter i hur förskolepersonal arbetar med utemiljön.

Hur upplevde du att det var att använda verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar?

Här framhöll deltagarna framför allt att LLH fungerat bra som underlag för givande diskussioner. En annan kommentar som återkom var att verktyget var lätt att använda, tydligt att läsa av och att det gav en snabb översikt över förskolegårdens styrkor och svagheter. En workshopdeltagare framhöll att hen uppskattat kopplingen till forskning och lyfte fram innehållet i vägledningen. Flera påpekade att användningen av LLH gett dem flera konkreta idéer för hur förskolegården kunde förbättras.

Hur upplevde du att verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar hjälpte till i dialogen i gruppen?

Workshopdeltagarna framhöll här att LLH hjälpt till att skapa kärna och fokus i diskussionerna. En deltagare uttryckte det som att LLH hjälpt medlemmarna i gruppen att se till att de pratade om samma sak. En annan framhöll att LLH hjälpt till att genom diskussionen se förskolegården utifrån olika professioners perspektiv. Något som framfördes som en invändning mot LLH var att gruppen ibland fastnade i att försöka definiera vissa uttryck vilket försvårade diskussionen.

Vad saknade du i verktyget Lekbar, Lärbar, Hållbar?

En del kommentarer kring vad som saknades rörde resultatet av analysen och hur det skulle kunna tas vidare i fortsatt arbete. Här efterfrågades en bättre "helhetsbild" för att kunna jämföra kvaliteten på en förskolegård med andra förskolegårdar. Statistik eller poängsättning lyftes fram som förslag. Det efterfrågades också punkter att checka av i arbetet med att kvalitetsförbättra förskolegården. En tydligare vägledning för hur gården kunde utvecklas snarare än vad som var styrkor och svagheter i utemiljön efterfrågades också. Andra kommentarer rörde matrisen och hur den kunde förbättras till sin utformning. Det efterfrågades kommentarsfält där individuella förutsättningar för respektive gård, som påverkade bedömningen kunde dokumenteras. Det önskades också rutor att kryssa i, i stället för att ringa in olika påståenden. Definitioner av svårtolkade ord saknades i vissa fall och en workshopdeltagare lyfte fram ordet *riklig* som ett exempel på ett ord som behövde specificeras. En annan workshopdeltagare ville att syftet att skapa dialog skulle lyftas fram ännu tydligare i introduktionen till LLH.

Övriga kommentarer och tankar?

En workshopdeltagare kommenterade att grupperna inte varit objektiva i sitt sätt att se på förskolegården. Hen menade att flera deltagare varit färgade av att de nyligen formulerat en ansökan till Bovreket om medel för förbättring i utemiljön vilket kunde ha påverkat workshopens utfall. I övrigt utnyttjades fältet för övriga kommentarer framför allt för att tacka för workshopen. Deltagarna framhöll att det varit givande, inspirerande och utvecklande samt att det gav konkreta idéer. En workshopdeltagare berättade att hon skulle ta med sig verktygsprototypen för att använda i arbetet med att utveckla förskolegården på sin arbetsplats.

RESULTAT AV ANALYS MED LEKBAR, LÄRBAR, HÅLLBAR

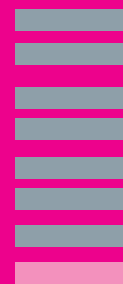
Svaren från de ifyllda matriserna från workshopen överfördes till en tabell som redovisar analysens utfall. I tabellen gavs varje begrepp en rad och de olika gruppernas svar gavs en kolumn var. Tabellen ger en översikt för de ställningstaganden som workshopens olika grupper gjorde för respektive begrepp. Färgklassificeringen grönt indikerar att gårdens utformning har god korrelation med forskningsrön, gult indikerar medelgod korrelation och rött att gården har svag eller ingen korrelation till forskning.

Begrepp	grupp 2 (östra gården)	grupp 1 (östra gården)	grupp 3 (västra gården)
Friytans storlek			
Friytans anslutning till verksamhetens lokaler			
Topografi			
Vegetation			
Sol- och skuggförhållanden			
Zonering			
Rumslighet			
Samligsplatser			
Tillgänglighet			
Belysning			
Löst material		ej besvarad	
Omvärldsförståelse			
Kreativa kvaliteter			

Tabellen visar att workshopens deltagare bedömde att den östra gården hade fler kvaliteter som korrelerade med forskningsrön än den västra. De två grupperna som genomförde analysen på den östra gården gav samma svar för nio av 13 begrepp. Ingen av grupperna ansåg att tillgängligheten var god på gårdarna.

STEG 5

REFLEKTION OCH MÖJLIG VIDAREUTVECKLING

I examensarbets steg 5 skedde reflektion och diskussion kring verktygsprototypen och hur denna kan vidareutvecklas. Resultatet av den workshop som genomfördes i examensarbetets fjärde steg bearbetades med målet att formulera åtgärder för vidareutveckling och förbättring av LLH. Vi diskuterade utfallet av workshopen genom att ställa verktygsprototypen och de kommentarer som workshopen genererat mot det program för LLH som vi formulerat under examensarbets steg 1. Utifrån denna diskussion formulerades en lista med förslag på åtgärder som skulle kunna förbättra LLH.

Ett uppföljande möte hölls med projektledarna för projektet Hållbara Utemiljöer på Nacka kommun. Under mötet sammanfattades de kommentarer som framkommit på workshopen och projektledarna fick även delge sin egen upplevelse av att ha deltagit. Listan med åtgärdsförslag för LLH togs upp och diskuterades i relation till projektgruppens arbete.

I detta kapitel presenteras vår diskussion utifrån programpunkterna för LLH följt av listan med åtgärdsförslag och anteckningar från det uppföljande mötet.

DISKUSSION UTIFRÅN PROGRAMPUNKTER

Nedan presenteras den diskussion som genererats då kommentarer som framkom under workshopen i examensarbetets steg 4 ställts mot de programpunkter som togs fram för verktygsprototypen i steg 1. Diskussionen presenteras utifrån respektive programpunkt som följs av reflektioner kring workshopdeltagarnas kommentarer och påpekanden.

LLH ska utifrån aktuell forskning peka på viktiga faktorer i förskolegårdars utemiljö och på så vis ligga till grund för en kommunikation kring kvalitet i den fysiska miljön på förskolegårdar.

Många deltagare framhöll diskussionerna som uppstod som något positivt. Men de efterfrågade också andra funktioner som de tyckte saknades i LLH såsom mätbarhet och möjligheten att jämföra kvalitet mellan olika förskolor. Vår slutsats av detta är att syftet med LLH uppfylls, att skapa en relevant diskussion på den fysiska platsen. Avgränsningarna i LLH bör dock redovisas tydligare och det bör framgå att syftet med verktyget är att vägleda dialog snarare än att skapa mätbara värden. En deltagare påpekade att hen lärt sig om Boverkets allmänna råd och zoner. Att deltagarna indikerade att de fått både nya teoretiska kunskaper samt kunnat diskutera utifrån dessa tyder på att verktyget har ett väl anpassat teoretiskt djup. Det tyder också på att verktygets upplägg med påståenden fungerat för syftet att skapa en relevant diskussion.

LLH ska tydligt specificera vilka roller och kompetenser som krävs för att utföra analys med hjälp av verktyget.

Bland deltagarna fanns begränsad representation från förvaltningssidan då inga operativa förvaltare eller representanter från privata fastighetsägare deltog i workshopen. Det hade varit intressant att få deras återkoppling på innehåll och upplägg i LLH då förvaltningsperspektivet är viktigt för projektet Hållbara Utemiljöer. Den medverkande landskapsarkitekten påpekade dock att hen fått större insikt i hur pedagogerna arbetar med utemiljön vilket tyder på att vår intention om att stödja erfarenhetsutbyte uppfyllts. Flera workshopdeltagare framhöll det som positivt med blandade kompetenser och professioner i grupperna då analys med hjälp av LLH genomfördes. En deltagare påpekade att hen lärt sig hur olika syn olika professioner kan ha på förskolegården. En annan deltagare påpekade att hen haft svårt att tänka utanför sin egen roll som förskolepedagog. Det senare ser vi som ytterligare ett tecken på att syftet med LLH bör förtydligas, att varje professions kunskap ska lyftas fram i dialog och diskussion med andra.

Frågorna i LLH ska vara kärnfullt formulerade. Det ska vara tydligt för användaren hur frågan ska tolkas och vad hen svarar på. Frågorna ska ha en tydlig koppling till forskning och Boverkets allmänna råd genom referenshantering. Frågor ska vara funktionsinriktade snarare än inriktade på specifika lösningar. Några workshopdeltagare påpekade formuleringar som de haft svårt att tolka. Inom begreppet vegetation undrade de över skillnaden mellan *riklig* och *spar-sam* vegetation och inom begreppet tillgänglighet hade en annan grupp svårt att

skilja på ett *flertal tillgängliga målpunkter* och ett *urval av tillgängliga målpunkter*. Dessa formuleringar kom till sent i arbetet med att utforma utkastet till LLH och bör ses över.

Inför varje ställningstagande som efterfrågas i LLH måste användaren få tillräckligt med information för att kunna ge ett svar.

Kommentarer om att verktyget var tydligt och enkelt tyder på att deltagarna kände att de haft tillräckligt med information för att kunna ta ställning till de begrepp och påståenden som ingår i LLH. Flera deltagare gav positiva kommentarer till vägledningen. Men det framhölls också att denna bör läsas innan analys med hjälp av LLH genomförs för att förstå påståendena ordentligt. Gruppen som gav denna kommentar hade satt sig in i vägledningen först efter att de genomfört analysen och insett att de kunde haft stor hjälp av denna ute i fältet. Vi tror att en mer omfattande föreläsning eller utbildning om forskning och ställningstagande bakom begreppen i LLH skulle vara till hjälp för analysen. Risker för missförstånd skulle minska och det skulle öka tillförlitligheten om alla användare tolkade begrepp och påståenden på samma sätt.

LLH ska vara kortfattat för att kännas överskådligt och greppbart. Frågor och förklarande texter ska vara tydligt separerade för att inte blandas ihop.

Flera deltagare påpekade att LLH var lättöverskådligt, tydligt, enkelt och konkret vilket tyder på att upplägget svarar mot programpunkten. Färgkodningen framhölls som särskilt hjälpsamt för att skapa en översikt. Analysen tog en timme att genomföra och deltagarna upplevde att denna tidsram gav utrymme för givande diskussion vilket indikerar att LLH är lättillgängligt. Ett allt för omfattande material och tidsåtgång tror vi skulle innebära att tröskeln att använda sig av LLH blir allt för stor och analysen riskerar att bli ogjord.

Analysresultatet delas upp i olika begrepp istället för att ge en totalpoäng. Resultatet visas visuellt med färg samt i en karta.

Ingen av grupperna använde den medföljande kartan och en deltagare påpekade att kopplingen till denna var svag. Ifall kartan ska vara en del av LLH måste sambandet mellan matris och karta förtydligas.

Färgkodning med hjälp av grönt, gult och rött valdes för LLH för att undvika en statistisk redovisningsform. På workshopen påpekades dock att dessa tolkades som positivt till negativt kodade färger vilket ett par deltagare menade hade påverkat deras svar. Beroende på hur LLH används kan användare lockas att skraddarsy sina svar beroende på om de till exempel söker medel för att förbättra förskolegården eller om analysen ska ge en bild av förskolans kvalitet utåt. Någon föreslog att användarna först i efterhand ska kunna se färgklassificeringen för olika påståenden. Men då LLH har som syfte att diskutera och ta ställning till kvalitet på förskolegården ser vi det som svårt att komma ifrån värdering i någon form. Det är dock viktigt att deltagarna motiverar sina ställningstaganden. Ett av syftena med vägledningen är att hitta sådana argument och detta bör eventuellt förtydligas. En annan reflektion som workshopen genererade är vikten av att redovisa orsaken till att analys med hjälp av LLH

genomförs samt vilken koppling användarna har till förskolegården och till verksamheten. Det är viktigt för den som ska tolka resultatet att förstå på vilka grunder ställningstaganden gjorts. LLH bör kompletteras med standardiserade fält för denna typ av information.

Möjligheten att jämföra kvalitet på olika förskolegårdar efterfrågades framför allt av projektledarna för Hållbara Utemiljöer som arbetar administrativt med att förmedla och finansiera upprustning. En av dessa menade att färg eventuellt kan räcka och påpekade samtidigt att jämförbarheten ökar om samma personer gör analys på flera gårdar så att ingen jävsituation uppstår. Avsaknaden av en formulerad standard att jämföra analysresultatet mot diskuterades också. I projektet Hållbara Utemiljöer finns ännu inte formulerat något minimikrav för kvalitet och innehåll på en förskolegård. Vi tror att det är viktigt att en sådan diskussion förs men menar samtidigt att analys av en utemiljö alltid kommer innebära subjektiva bedömningar varför siffror och diagram lätt kan bli missvisande då de tolkas som absoluta. Kvalitativa värden riskerar att bli osynliggjorda. Om LLH används på ett eftertänksamt och nyanserat sätt tror vi att resultat från analyser av olika förskolegårdar går att jämföra.

LLH ska tydligt visa på förskolegårdens styrkor och svagheter. Det ska gå snabbt att bilda sig en uppfattning.

En deltagare påpekade att hen efter workshopen lärt sig att se över gården enligt kriterier samt att hen nu såg nya värden i dessa. Vi tolkar det som att hen efter analysen såg styrkor och svagheter i element på gården som tidigare inte värderats. En annan deltagare framhöll att hen nu förstått att denna förskolegård har en fantastisk "grund". Det indikerar att LLH synliggjort värden på förskolegården. En deltagare efterfrågade att kunna redogöra och förklara för de speciella förutsättningar som råder på en viss förskolegård. Till exempel om platser i närmiljön utnyttjas frekvent så som en fotbollsplan eller en park som fyller de syften som efterfrågas, eller om det finns barn på förskolan med särskilda behov. I en vidareutveckling av LLH bör det alltså finnas möjlighet att redovisa förskolans eller förskolegårdens individuella förutsättningar, till exempel genom kommentarsfält.

ATT TA VIDARE I EN FRAMTIDA UTVECKLING AV LLH

Utifrån föregående diskussion presenteras här sammanfattande förslag på åtgärder som skulle kunna förbättra LLH vid en eventuell vidareutveckling av verktygsprototypen.

- Förtydliga syfte och avgränsningar för LLH, att det är ett dialogverktyg som lyfter kvalitativa värden snarare än mätbara faktorer.
- Utveckla en längre föreläsning eller utbildning för tilltänkta användare av LLH.
- Definiera eller byt ut otydliga begrepp i verktyget.
- Kopplingen till karta bör förtydligas för att hjälpa användare av LLH att dokumentera sina reflektioner i plan.
- För in rutor att kryssa i för de påståenden som användarna ska ta ställning till i matrisen.
- Gör det möjligt att dokumentera syftet med varje analys som genomförs samt vilka professioner och roller som är med och genomför analysen.
- Argumentation bakom de ställningstaganden som görs i analys med hjälp av LLH måste dokumenteras. Förtydliga vägledningens roll för argumentation.
- Varje förskolas individuella förutsättningar vad gäller omgivning och barn med särskilda behov i verksamheten bör kunna dokumenteras i LLH.
- Utveckla en redovisningsform som ger en snabb överblick över analysresultatet för flera förskolegårdar.
- Inhämta förvaltningspersonals synpunkter på verktyget.

EXEMPEL PÅ FÖRBÄTTRINGAR

På nästa sida visas några exempel på hur LLH vidareutvecklats i ett efterarbete. Utifrån önskningsrutor har en kryssruta lagts till i de färgade rutorna för att det ska vara tydligt hur svaret ska dokumenteras. En ytterligare åtgärd är att det tidigt i matrisen finns utrymme för att anteckna både syfte med analysen och om det finns speciella förutsättningar på gården.

Lekbar, Lärbar, Hållbar

Detta är ett dialogverktyg med syfte att användas vid utveckling av förskolegårdar. Det är tänkt att användas i samarbete mellan landskapsarkitekt, förskolepedagog och gårdens förvaltare. Analys med hjälp av LLH genomförs på plats på förskolegården under den tid som förskolegården vanligtvis utnyttjas. LLH berör olika begrepp och under varje begrepp finns påståenden. Kryssa för det påstående som stämmer bäst överens med den aktuella gården. Färgkodningen ger en indikation på hur väl gården lever upp till kvalitet enligt forskningsrön. Resultatet ger ett underlag för att planera eventuella åtgärder. Lämna gärna förslag på åtgärder i kommentarsfälten. Den tillhörande vägledningen ger en förklaring till respektive tema och sammanfattar den bakomliggande forskningen. Det kan underlätta att ha med en karta över förskolegården att anteckna i och diskutera över.

Syfte med analysen:

Förutsättningar för gården:

FRIYTANS STORLEK

Friyta är den yta som barnen självständigt kan utnyttja och fritt röra sig över under sin utevistelse, utan avgränsande staket. Om gården är uppdelad mellan exempelvis olika avdelningar så får de olika delarna olika värden. Takterrass räknas inte till friyta, inte heller ytor för parkering, lastning och lossning eller förrådsbyggnader.

Friytan är minst 3000 m ² samt minst 40 m ² per barn.	Friytan är mellan 1200 och 3000 m ² men minst 40 m ² per barn. eller Friytan är minst 3000 m ² men mindre än 40 m ² per barn.	Friytan är mindre än 1200 m ² oavsett yta per barn.
☐	☐	☐

Kommentar:

FRIYTANS ANSLUTNING TILL VERKSAMHETENS LOKALER

Friytan är i direkt anslutning till verksamhetens lokaler och det är möjligt att ta sig ut från flera av verksamhetens rum.	Friytan är i direkt anslutning till verksamhetens lokaler men det finns endast en entré.	För att nå lekbar utemiljö måste förskolegruppen förflytta sig från förskolan. Barnen måste invänta personal för att kunna ta sig till friytan.
☐	☐	☐

Kommentar:

UPPFÖLJANDE MÖTE

Drygt en månad efter att workshopen genomförts hölls ett möte med projektledarna för projektet Hållbara Utemiljöer. Närvarande på mötet var också Petter Åkerblom i egenskap av forskare inom projektet samt vår handledare för examensarbetet. På mötet diskuterades workshopens utfall samt tankar kring eventuell vidareutveckling av LLH och anpassningar till projektgruppen.

Utvärdera LLH tillsammans med personal inom fastighetsförvaltning

En uppföljande workshop efterfrågades motsvarande den som hållits inom examensarbetets steg 4 men med fokus på personal inom fastighetsförvaltning och fastighetsskötsel då dessa saknades vid det första workshoptillfället. En sådan workshop skulle kunna genomföras utanför examensarbetets ramar.

Kontinuerlig utvärdering med hjälp av LLH för inventering, planering och uppföljning av upprustningsprojekt

Genom att inventera förskolegårdar med hjälp av LLH fås en nulägesdokumentation av den upplevda kvaliteten på förskolegården. Genom att använda verktyget kontinuerligt kan åtgärder följas upp och effekten kan utvärderas.

Tabell för översikt över förskolegårdars kvalitet

Tabellen där analysresultatet för flera förskolegårdar syns i samma kalkylblad visades upp (se sid. 69 i examensarbetet). Projektledarna upplevde att detta gav dem en snabb översikt över vilka förskolegårdar som upplevts ha högre respektive lägre kvalitet. De kunde snabbt avgöra om det finns många röda, gula eller gröna fält inom respektive kolumn. Det diskuterades att det kan vara en idé att kombinera färgkodningen med symboler som motsvarar respektive färg, annars finns risk att tabellen missförstås och upplevs vara ofärdig och det blir problem om den skrivs ut i svartvitt. Färgblinda kan ha svårt att skilja mellan rött och grönt vilket också kan lösas i kombination med symboler eller raster.

Att använda LLH för strukturerat insamlande av inspiration från referensprojekt

Under mötet talades om en inspirationsresa till Berlin där det skett omfattande kvalitetsförbättringar på skol- och förskolegårdar. På en sådan resa kan LLH användas som underlag i kombination med kamera för att diskutera, dokumentera och beskriva inspirerande utemiljöer. På samma sätt som workshopdeltagarna upplevde att LLH hjälpte dem att fokusera under diskussionen kring kvaliteten på Korallens förskolegård så kan verktyget också användas för att diskutera kvalitet på utemiljöerna som besöks under en studieresa.

DISKUSSION

I det här kapitlet förs en diskussion kring lärdomar från processen att ta fram ett nytt verktyg samt vilka upptäckter som svarar mot examensarbetets frågeställningar. Vi lyfter fram hur Lekbar, Lärbar, Hållbar kan bidra med nya förhållningssätt till kvalitetsbedömning av förskolors utemiljö. Vi reflekterar över hur det påverkat processen att vara två författare till examensarbetet. Detta följs av en diskussion kring styrkor och svagheter i vårt val av metod och genomförande. Kapitlet avslutas med förslag på vidare forskningsfrågor samt ett slutord kring examensarbetets personliga bidrag för oss som blivande landskapsarkitekter.

RESULTAT OCH BIDRAG

I enighet med syfte och avgränsning för examensarbetet så har en verktygsprototyp tagits fram för relevant diskussion och bedömning av kvalitet i förskolors utemiljöer. Workshopen i examensarbetets steg 4, den efterföljande diskussionen samt det uppföljande mötet i steg 5 visade att genom att ta ställning till en prototyp så väcks tankar och idéer. Idéer för hur ett verktyg kan förbättras, vidareutvecklas och tas i bruk för att vara till hjälp i utvecklingen av skol- och förskolegårdar i Nacka kommun. För projektet Hållbara Utemiljöer utgör LLH ett konkret exempel att ta ställning till. Genom att använda sig av LLH får de möjlighet att pröva en metod för att behandla frågan om kvalitet på förskolegårdar. Genom att fortsätta vidareutveckla och utvärdera arbetet kan projektgruppen röra sig mot ett angreppssätt anpassat efter förutsättningar och mål i Nacka. LLH kan också bidra till att på ett strukturerat sätt samla in ställningstaganden kring kvalitet på såväl de egna förskolorna som i exempel utifrån, så som under en studieresa. Verktöget kan därmed bidra till att åskådliggöra syn på kvalitet inom olika professioner och roller i projektgruppen. Genom en kontinuerlig användning av LLH kan projektgruppen komma allt närmare ett konsensus för vad god kvalitet i förskolors utemiljö är och vilken standard som anses godtagbar. Examensarbetet har lagt grunden för ett fortsatt utvecklingsarbete som förhoppningsvis kommer att ta form utanför ramarna för denna uppsats.

De små detaljernas betydelse

För att uppnå syftet med dialog mellan olika professioner och relevant diskussion om kvalitet upptäckte vi att verktygets små detaljer spelar större roll än vad vi först räknat med. Att inte kunna enas om definitionen på ett ord eller att inte hitta en ruta att bocka för sitt svar i skapade frustration bland deltagarna på workshopen vilket drog fokus från den faktiska uppgiften. Även vi upplevde att små brister drog ner upplevelsen av de befintliga verktyg som vi själva utvärderade. För att ett verktyg ska bli användarvänligt tror vi att det är nödvändigt att det utvärderas och vidareutvecklas i flera steg. Den prototyp som utvecklats inom examensarbetet måste bearbetas och testas på nytt.

Vikten av avgränsningar

Vår önskan var att utforma ett bättre anpassat verktyg utifrån förutsättningarna för Hållbara Utemiljöer än de som testades i verktygsanalysen. Men under verktygsutformningen föll vi ofta i samma fallgropar som vi tidigare identifierat hos de befintliga verktygen. Bland det mest påtagliga var viljan att låta verktyget omfatta allt för många aspekter på kvalitet. Vi föll också lätt in i en strävan att låta verktyget kontrollera hanteringen av utemiljön kring förskolan snarare än att utnyttja användarna som resurser för kärnfull diskussion om kvalitet och adekvata bedömningar. Processen att utveckla LLH bestod till stor del i att välja bort möjliga syften, begrepp och användningsområden. I diskussion med varandra fann vi argument för de ställningstaganden som låg till grund för verktygsprototypen. De avgränsningar som gjorts återspeglades i workshopen som

indikerade att de metoder som valts för LLH svarar mot syftet och programet. Men verktyget löser inte alla utmaningar inom projektet Hållbara Utemiljöer utan måste kombineras med andra metoder.

Ingen absolut värdering

I LLH lyfts flera subjektiva aspekter på kvalitet. Men till skillnad från flera av de befintliga verktyg som behandlats under verktygsanalysen så redovisas inte dessa med kvantitativa uttryckssätt. Att kommunicera resultatet med hjälp av färger tror vi också bidrog till att LLH upplevdes som lättillgängligt och enkelt att överskåda. Med hjälp av färgkodning ges också möjlighet att uttrycka sig värderande om utemiljöns kvalitet samtidigt som absoluta värden undviks. Resultatet blir mer nyanserat vilket vi tror bidrog till att workshopdeltagarna upplevde LLH som ett givande diskussionsunderlag. Förhoppningsvis signalerar detta en mer ärlig bild om vad kvalitetsbedömning innebär i detta sammanhang, nämligen människors personliga upplevelser och tolkningar.

Brygga mellan teori och praktik

Under utbildningen till landskapsarkitekter har vi framförallt tränats i att gestalta utemiljöer med influenser från referensprojekt. Vi tror att det är viktigt att finna vägar för hur även forskning kan bidra med inspiration. LLH är ett exempel på hur klyftan mellan teori och praktik kan överbryggas i arbetslivet. Genom den tillhörande vägledningen kopplas begrepp och påståenden till LLH till bakomliggande forskning. Vägledningen möjliggör ett kritiskt förhållningssätt hos användarna då de själva kan värdera de referenser som verktyget bygger på.

ATT ARBETA TILLSAMMANS

Att göra examensarbetet tillsammans har varit en förutsättning för hur resultatet blev. Vi har genomfört alla delar i nära samarbete. Dock har en av oss haft mer ansvar för text medan den andra har fokuserat på layout och struktur. Möjligheten till diskussion har varit en ovärderlig tillgång och gjort att vi känt oss mer trygga med beslut och ställningstaganden då vi tvingats argumentera med och mot varandra. Genom tillit har vi kunnat ge och ta utrymme att testa egna idéer som sedan utvärderats gemensamt. En öppen dialog och kommunikation kring både sakliga och känslomässiga aspekter har drivit på arbetet. Vi har skapat former för detta genom en gemensam loggbok för reflektioner och planering. Inför examensarbetet diskuterade vi igenom våra förväntningar och ambitioner men också farhågor.

METOD OCH PROCESS

I metodkapitlet beskrev vi Göran Goldkuhl och Dan Fristedts (1994) metamedod SIMM för utveckling av metoder och verktyg inom systemvetenskap. Vi ser många likheter mellan vår metod för att utveckla LLH och den metamedod som beskrivs av Goldkuhl och Fristedt. Vi har valt att ta upp SIMM i examensarbetet därför att vi anser att vårt tillvägagångssätt styrks av att forskning om metod- och verktygsutveckling, om än inom en annan disciplin, förespråkar ett liknande förfarande. Metamedoden SIMM hjälpte oss framför allt att förstå vilka aktiviteter i vår process som lett till resultat som fört oss vidare samt hur detta kan redovisas. I vissa delar av examensarbetet, såsom under verktygsanalysen tog vi direkt inspiration av SIMM då vi valde att analysera verktygens mål och perspektiv, arbetssätt, dokumentation, begrepp samt styrkor och svagheter.

Steg 1 - Verktygsanalys

Verktygsanalysen gjorde att vi på ett konkret sätt kunde sätta oss in i ämnet och skapa oss egna reflektioner. Om urvalet av befintliga verktyg varit ett annat är det möjligt att våra reflektioner och därmed våra ställningstaganden för LLH sett annorlunda ut. Men det går också att se på verktygsanalysen som framför allt en katalysator för den process som följde. Med ett sådant resonemang blir innebörden av våra tidiga reflektioner mindre viktiga då de snarare var en hjälp på vägen att börja formulera problem och söka svar.

Steg 2 - Litteraturgenomgång

Det har visat sig vara en komplex uppgift att sätta samman forskningsrönen till riktlinjer för utemiljön som helhet. I många fall står forskningsresultat och andra rekommendationer för förskolors utemiljö i konflikt med varandra. För att maximera möjligheterna för ett friskt barn att utvecklas genom utmanande lek såsom Sandseter beskriver det måste avkall göras på tillgänglighet för barn med särskilda behov. Det kräver både etiska och praktiska avvägningar, och i ett verktyg kan indikationen om god kvalitet ur en aspekt indirekt innebära sämre kvalitet ur en annan. I andra fall kan samma element i den fysiska miljön härledas till flera positiva effekter. Vegetation är ett sådant exempel som visat sig både generera hälsosam lek och fysisk aktivitet samt minska skadlig solinstrålning. I detta fall ger samma fråga, begrepp eller påstående i ett verktyg indikation för många kvalitetsfaktorer. Med en förändrad stadsbild kan ytterligare nya rön tillkomma och gamla kan behöva prioriteras om, skärpas eller tolkas annorlunda. Ett verktyg för kvalitetsbedömning av förskolors utemiljö behöver utvecklas med sin samtid och med nya behov som uppstår.

Steg 3 - Verktygsutformning

Under verktygsutformningen sattes ett material samman som vi upplevde hade kvaliteter som vi saknat i de befintliga verktyg som vi tidigare analyserat. Resultatet av verktygsutformningen ska dock inte ses som ett fullkomligt svar på hur ett verktyg för diskussion om kvalitet och brister i förskolors utemiljö kan se ut. På samma sätt som de befintliga verktygen fungerade som katalysator

för vår process att formulera problem och söka svar, kan prototypen för LLH bli ytterligare en pådrivare i arbetet med att ta fram ett verktyg som ska fungera för projektgruppen Hållbara Utemiljöer i Nacka. Att nyskapa och utvärdera är en process som måste fortsätta för att LLH ska blir så bra som möjligt för det sammanhang där det tas i bruk.

Steg 4 - Utvärdering genom workshop

Personal inom fastighetsförvaltning var underrepresenterade på workshopen och det går att spekulera kring orsakerna till detta. Kanske har de inte samma upplevelse av att det finns ett behov av att diskutera kvalitet för barn? Det hade varit värdefullt att få ta del av ett förvaltarperspektiv då vår ambition varit att skapa en metod och ett verktyg som gynnar alla tilltänkta användare. Vi har fått bra kontakt med landskapsarkitekter och förskolepedagoger som hjälpt oss med sina reflektioner både inför och under utvecklingen av LLH. I och med detta kan förvaltarperspektivet ha kommit i skymundan och det är någonting som bör finnas i åtanke vid en eventuell vidareutveckling av verktyget.

Steg 5 - Reflektion och möjlig vidareutveckling

Under det uppföljande mötet upplevde vi att det väckte projektledarnas kreativitet att ta ställning till ett konkret material. Genom att tillsammans reflektera över LLH uppstod nya idéer för vad verktyget skulle kunna hjälpa till med och hur det skulle kunna tas i bruk. Denna kreativitet bör tas till vara och kanaliseras för att komma till nytta för kvalitetsutveckling av förskolegårdar. Det kan dock uppstå ett dilemma för oss som skapare av LLH om verktyget tas i bruk för andra syften än vad som formulerats av oss. Under verkygsanalysen frågade vi oss om material som fått stor spridning i många kommuner verkligen används med den eftertanke och det kritiska förhållningssätt som krävs för en relevant analys. Som upphovsmakare har vi stor insikt i vårt eget material och vi känner ett ansvar. Vi ser många styrkor i LLH men vi vill också vara öppna med verktygets begränsningar. I en eventuell process då materialet ska tas i bruk för att initiera ett kvalitetsarbete förutsätter vi därför att detta sker i nära dialog med oss.

FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNINGSFRÅGOR

Hur kan LLH bidra till ökad insikt om hur olika professioner med anknytning till barns utemiljö ser på kvalitetsbegreppet?

Hur kan LLH bidra till att planera och följa upp de konkreta förändringar på förskolegårdar i Nacka?

Hur bidrar analys och inventering med hjälp av LLH, tillsammans med andra yrkeskategorier till landskapsarkitektens arbete att gestalta utemiljöer för barn?

SLUTORD

Att självständigt driva processen att utforma LLH har bidragit till vår egen utveckling. Vi har fått ökad tilltro till vår förmåga att driva projekt liksom att samarbeta med andra yrkeskategorier. Genom examensarbetet har vi fått större insikt i perspektiv och utmaningar för andra som arbetar med att använda, utveckla och förvalta utemiljö. Under utbildningen har vi ofta fått höra att landskapsarkitekten har en roll som "spindeln i nätet" och det har vi nu fått ett konkret exempel på genom examensarbetet. Vi känner oss mer förberedda på vad yrkeslivet kan ge. Vi är tacksamma över möjligheten att applicera vårt arbete i en verklig kontext.

REFERENSER

Appleton, J. (2005). Naturen i landskapsupplevelsen och landskapsupplevelsens natur. I Johansson, M. & Küller, M. (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur. Kap. 12.

Asker, A. & Andersson, E. (2016). "De tänkte inte på barn när de byggde". *Svenska Dagbladet*, 8 februari.

Tillgängligt: <https://www.svd.se/de-tankte-inte-pa-barn-nar-de-byggde> [2018-05-22]

BFS 2011:5. *Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader*. Karlskrona: Boverket

BFS 2015:1. *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet*. Karlskrona: Boverket

Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö*. Karlskrona: Boverket

Tillgängligt: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf> [2018-05-22]

Boverket (2017a). *Bostadsbyggandet kan nå en topp i år*.

Tillgängligt: <http://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/bostadsplanering/bostadsmarknaden/indikatorer-for-bostadsbyggande/> [2018-05-22]

Boverket (2017b). *Rusta utemiljön vid skola och förskola för bättre lärande och ökat välbefinnande - Checklista för gårdens kvaliteter*. Karlskrona: Boverket.

Tillgängligt: <https://www.boverket.se/contentassets/f305b988518040489b8875b-b2601846a/rusta-utemiljon-vid-skola-och-forskola-for-battre-larande-och-okat-valbefinnande---checklista.pdf> [2018-05-22]

Boverket (u.å.). *Vägledning om barn och ungas utemiljö*.

Tillgängligt: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/avslutade-uppdrag/barns-och-ungas-utemiljo/> [2018-05-22]

Crawley, E. (2016). *Play value factors - Inspiration for greener schoolgrounds with a child perspective*.

Tillgängligt: <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/fortbildningsdagar-for-natverket-grona-skolgardar/green-grounds-conference-2016/b02-emma-crawley.pdf> [2018-05-25]

Folkhälsomyndigheten (2017). *Folkhälsopolitiska mål*.

Tillgängligt: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/om-folkhalsomyndigheten/folkhalsopolitiska-mal/> [2018-05-22]

Goldkuhl, G. (1993). *Välgrundad metodutveckling*. VITS Höstseminarium 1993, IDA, Linköpings Universitet.

Tillgängligt: <http://www.vits.org/publikationer/dokument/479.pdf> [2018-05-22]

Goldkuhl, G. & Fristedt, D. (1994). *Metodanalys - en beskrivning av metamedoden SIMM*. VITS Höstseminarium 1994, IDA, Linköpings universitet.

Tillgängligt: <http://www.vits.org/publikationer/dokument/480.pdf> [2018-05-22]

Grahn, P. (2007). Barnet och naturen. I Dahlgren, L-O. Sjölander, S. Strid, J-P. & Szczepanski, A. (red.) *Utomhuspedagogik som kunskapskälla: närmiljö blir lärmiljö*. Lund: Studentlitteratur. ss. 55-73.

Isaksson, M. (2018). *Assessing Outdoor Space for Children* [Opublicerad uppsats]

Jarle Sorte, G. (2005). Parken för Homo Urbanis: stadsmänniskan. I Johansson, M. & Küller, M (red.) *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur. Kap. 4.

Jungmark, L. & Åkerblom, P. (2016). *Sol och skugga - Att tänka på i utemiljöer för barn och unga*. Alnarp: Movium Sveriges lantbruksuniversitet [Movium fakta 2016 nr.4].

Tillgängligt: http://www.movium.slu.se/system/files/news/12197/files/movium_fakta_4_2016-sol_och_skugga-slutversion-web.pdf [2018-05-25]

Jungmark, L. & Åkerblom, P. (2017). *Kvalitetssäkrad utemiljö på skolor och förskolor*. Alnarp: Movium Sveriges lantbruksuniversitet [Movium fakta 2017 nr.5].

Tillgängligt: http://www.movium.slu.se/system/files/news/13314/files/movium_fakta_5_2017-kvalitetssakrad_utmiljo_pa_skolor_o_forskolor-final-u-web.pdf [2018-05-22]

Karlstads kommun (2016). *Utemiljövärde - Värderings och utvecklingsverktyg med utgångspunkt i barns utveckling* [Internt material, analysverktyg under utveckling]. Karlstad: Barn- och ungdomsförvaltningen

Karlstads kommun (2017). *Utemiljövärde - Värderings och utvecklingsverktyg med utgångspunkt i barns utveckling*. [Presentationsmaterial från konferens 2018-01-29]. Karlstad: Barn- och ungdomsförvaltningen

Kidscape (u.å.). *Projekt Kidscape om förskolemiljöer och barns hälsa – fysisk aktivitet och sol*.

Tillgängligt: <http://iurochskurhattstugan.se/wp-content/uploads/ProjektKidscape.pdf> [2018-04-10]

Küller, R. (2005). Icke-visuella effekter på människan av ljus och färg. I Johansson, M. & Küller, M. (red.). *Svensk miljöpsykologi*. Lund: Studentlitteratur. Kap. 14.

Lindvall, B. & Petrovic, S. (2011). Jämförelser mellan förskolebarns inne- och utelek ur ett genusperspektiv. I Johansson, M. & Enö, M. (red.). *Genus och utomhuspedagogik*. Malmö: FoU Malmö-utbildning.

Läroplan för förskolan Lpfö 98 (2016). Stockholm: Skolverket

Tillgängligt: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-en-skild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwt-pub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2442.pdf%3Fk%3D2442 [2018-05-30]

Malmö stad (2011). *Utemiljö vid förskolor i Malmö - ett verktyg för planering, utformning och bygglovgranskning*. Malmö: Stadsbyggnadskontoret.

Tillgängligt: <https://www.lund.se/globalassets/naturskolan/grona-skolgardar/lekvardesfaktor-for-forskolegardar-i-malmo.pdf> [2018-05-25]

Mårtensson, F. (2009). Lek i verklighetens utmarker. I Jensen, M. & Harvard, Å. (red.). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. Lund: Studentlitteratur. ss. 163-185.

Mårtensson, F. (2013). *Vägledande miljödimensioner för barns utomhuslek*. Soci-
almedicinsk tidskrift 4: 502-509.

Naturvårdsverket (u.å.). *Sveriges miljömål*.

Tillgängligt: <http://sverigemiljomal.se/miljomalen/> [2018-05-29]

Nordin, K. (2015). *Att sätta barn på kartan: barnkartor i GIS - för information om barns utemiljö*. Diss. (sammanfattning) Uppsala : Sveriges lantbrukssuniversitet, 2015.

Tillgängligt: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-3046> [2018-05-29]

Sandseter, E.B. (2007). *Categorising risky play—how can we identify risk-taking in children's play?*. European Early Childhood Education Research Journal, 15:2, 237-252.

SCB, Statistiska centralbyrån (2015). *Urbanisering - från land till stad*.
Tillgängligt: <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering--fran-land-till-stad/> [2018-05-22]

SCB, Statistiska Centralbyrån (2018). *Grundskolor och friytor Nationell kartläggning och uppföljning av grundskoleelevers tillgång till friytor 2014-2017*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.
Tillgängligt: <https://www.boverket.se/contentassets/72bce935f4824efe8fbed-ba2291b382b/rapport-grundskolor-och-friytor.pdf> [2018-05-29]

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag*. Stockholm: Kulturdepartementet

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet

SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Näringsdepartementet.

SFS 2011:338. *Plan- och byggförordning*. Stockholm: Näringsdepartementet

Skolinspektionen (2016). *Förskolans pedagogiska uppdrag*.
Tillgängligt: <http://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/forskolans-pedagogiska-uppdrag1/> [2018-04-10]

Skolverket (2013). *Allt fler barn i förskolan*.
Tillgängligt: <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/nyhetsarkiv/nyheter-2013/allt-fler-barn-i-forskolan-1.193605> [2018-05-22]

Åkerblom, P. (2017). *Projektansökan - Hållbar utemiljöförvaltning i skola och förskola* [Opublicerad projektansökan skickad till Movium 2017-10-16]